

Stratégiai elrettentés a 21. században

Jelige: RAM 020

A dolgozat lezárva: 2015. január 6.

„Mi, az Amerikai Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció elnökei kinyilvánítjuk, hogy az USA és Oroszország közötti együttműködés a 21. század legfontosabb ügye, mellyel világszerte biztosíthatjuk a fokozódó jólétet és biztonságot. Megerősítjük, hogy az USA és Oroszország partnerek a nemzetközi béke és stabilitás megteremtésében. Megegyeztünk abban, hogy együtt szüntetjük meg a hidegháborúban létrejött fenyegetéseket és közösen lépünk fel a 21. század biztonsági kihívásaival szemben.”

Clinton, W. J. & Jelcin, B. (1998): A 21. század közös biztonságpolitikai kockázatairól szóló közös nyilatkozat. In: Weekly Compilation of Presidential Documents, Volume 34-36 / 1998. p.1696-1698.

„A nemzetközi együttműködés minden formája és intézménye most mutatja meg, képes-e megfelelni az új kihívásoknak. Tudjuk, ez a próba nem könnyű. Idő, türelem és szilárd politikai akarat kell hozzá. De ez az egyedüli módja, hogy hatékony rendszert építsünk, amely közös céljainkat, a békét és biztonságot egyaránt védi. Nem gondoljuk magunkat Európán kívülinek, de az Ázsiában és a FÁK-ban létrehozott együttműködési formákat nem szabad alábecsülni. Csak ezek összehangolásával jöhet létre egy közös biztonsági övezet Vancouvertől Vlagyivosztokig (...) A békéért tett közös erőfeszítéseinket folytatni kell. Nincs alternatíva.”

Putyin, V. (2002): Oroszország elnökének beszéde a NATO római tanácskozásán. In: NATO: NATO – Russia Council: Rome Summit 2002. NATO Office of Information and Press, p.17-18.

„A NATO fél évszázaddal ezelőtt a demokrácia és a szabadság védelmében jött létre. Ma újra elkötelezzük magunkat e fontos célok mentén. A béke és barátság jegyében bevonjuk az együttműködésbe azt a megújult Oroszországot, amely szövetségesként maga is a szabadságot építi és védi.”

Bush, G. W. (2002): Az USA elnökének beszéde a NATO római tanácskozásán. In: NATO: NATO – Russia Council: Rome Summit 2002. NATO Office of Information and Press, p.19.

„Oroszország egyenrangú partner. Gondolkodásmódot kell váltanunk és az intézményi kereteket is meg kell újítanunk (...), hogy valódi eredményeket érjünk el.”

Blair, T. (2002): Az Egyesült Királyság miniszterelnökének beszéde a NATO római tanácskozásán. In: NATO: NATO – Russia Council: Rome Summit 2002. NATO Office of Information and Press, p.26.

„Oroszország a NATO munkájában számos területen egyenrangú félként vesz részt. Az Európában kialakult Kelet-Nyugat ellentét ezzel végleg a múlt részévé válik. A bizalom és együttműködés új korszakába lépünk.”

Schröder, G. (2002): Németország kancellárjának beszéde a NATO római tanácskozásán. In: NATO: NATO – Russia Council: Rome Summit 2002. NATO Office of Information and Press, p.29.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	4
1. Elméleti alapvetés.....	6
1.1. A világpolitikai színtér eltérő értelmezései.....	6
1.1.1. Az orosz külügyminiszter álláspontja.....	6
1.1.2. Polarizálódó világ gazdaság.....	7
1.1.3. Polarizálódó geopolitikai álláspontok.....	8
1.2. Az atlanti és az orosz értelmezés háttere.....	9
1.2.1. A Kennan-doktrína öröksége.....	9
1.2.2. Az új orosz kül- és belpolitika.....	12
1.3. A stratégiai elrettentés.....	14
1.3.1. A klasszikus elmélet.....	14
1.3.2. A kényszerítő diplomácia elmélete.....	15
1.4. A fegyverkezési verseny.....	16
1.4.1. A minimális nukleáris elrettentés elmélete.....	17
1.4.2. A stabilitás-instabilitás paradoxon.....	18
2. A stratégiai elrettentés és az új globális kormányzás lehetőségeinek elemzése.....	19
2.1. Oroszország stratégiai védelmi erőinek áttekintése.....	19
2.1.1. A stratégiai rakétavédelem.....	20
2.1.2. A stratégiai tengerészet.....	21
2.1.3. A stratégiai légierő.....	23
2.2. Az Amerikai Egyesült Államok stratégiai védelmi erőinek áttekintése.....	24
2.2.1. A légierő interkontinentális ballisztikus rakétái.....	24
2.2.2. A tengerészet stratégiai tengeralattjárói.....	25
2.2.3. A légierő stratégiai bombázói.....	25
2.3. Az Új START megállapodás és hatása a stratégiai védelmi erőkre.....	27
2.3.1. Az orosz stratégiai védelmi erők reformja.....	27
2.3.2. Az amerikai stratégiai védelmi erők modernizációja.....	28
2.4. Az új globális kormányzás orosz modellje.....	30
2.4.1. Az új globális kormányzás négy pillére.....	31
2.4.2. A G20 szerepe az új globális kormányzás megvalósításában.....	32
2.4.3. Az ENSZ reform orosz modellje.....	32
2.4.4. A globális gazdasági kormányzás orosz modellje.....	33
2.5. Az új globális kormányzás amerikai modellje.....	34
2.5.1. Az új amerikai modell a reális lehetőségek tükrében.....	35
2.5.2. Az új globális kormányzás bevezetése.....	37
2.5.3. Az ENSZ reform amerikai modellje.....	37
2.5.4. A globális gazdasági kormányzás amerikai modellje.....	38
Összefoglalás, következtetések.....	40
Irodalomjegyzék.....	42

Bevezetés

A nemzetközi űrállomás 168 négyzetméternyi területén hatfős legénység éli hétköznapijait, melyek természettudományos kutatási programsorozatok szigorúan ütemezett végrehajtásával telnek. Az űrállomás 1998. december 4-én, a Zarja (hajnal) és a Unity (egység) modulok összekapcsolódásával kezdte meg működését. A Zarja és a Unity az orosz-amerikai kézfogást jelképezve a szembenállás korszakának lezárására, a békés együttműködés korszakának kezdetére is utalt.

2014. november 24-én, közép-európai idő szerint 22 óra 1 perckor az Orosz Űrkutatási Hivatal irányítása alatt, a kazahsztáni Bajkonurból útjára indult a Szojuz TMA-15M űrhajó. Az űrállomás 42. legénységének utolsó három tagját szállító űrkomp a kilövés után öt és fél órával sikeresen rákapcsolódott a dokkolómodulra. Barry Wilmore és Terry Virts amerikai, Elena Szerova, Alekszander Szamoukutyajev és Anton Skaplerov orosz, valamint Samantha Cristoforetti európai űrhajósok a következő hat hónapot hónapot tudományos kutatással töltik a fedélzeten (NASA 2014a).

De térjünk vissza a Földre. George Kennan az amerikai külpolitika tragikus tévedéséről és egy új hidegháború kezdetéről beszél (Friedman 1998). John Mearsheimer (2014) szerint az atlanti szövetség elvakultan, a szabadság idilljére építve cselekszik, figyelmen kívül hagyva a valós helyzetet és az orosz reálpolitikát. Mihail Gorbacsov, a Szovjet Kommunista Párt volt főtitkára komoly orosz-amerikai párbeszédre szólít fel (TASS 2014b). Oroszország elnöke karácsony másnapján kihirdeti az ország új katonai doktrínáját (TASS 2014c). Mindez arra utal, hogy az USA és Oroszország közötti szembenállás korántsem ért véget.

Mi történhetett? Mi az oka annak, hogy az orosz-amerikai együttműködés, ami a világűrben realitás, a Földön nem megvalósítható? Talán az űrkutatás magas költsége szorítja rá az Egyesült Államokat és Oroszországot az együttműködésre? Esetleg a versenyhelyzet hiánya teszi lehetővé az együttműködést az űrben? Egyik érvelés sem állja meg a helyét: az USA stratégiai védelmi kiadásai jóval magasabbak, mint az általa űrkutatásra fordított összeg (Wolfsthal, Lewis & Quint 2014, NASA 2014b). Az űrkutatásban a versenyhelyzet is egyre erősödik: Kína holdutazást tervez, India

kutatószondája 2014. szeptember 24. óta a Mars körül kering, az Európai Unió kutatószondája 2014. november 12-én leszállt egy üstökösre, Kanada és Japán a nemzetközi űrállomáson folyó programok aktív résztvevője. Valami másról van tehát szó.

Ebben a dolgozatban a 21. századi orosz-amerikai politikai szembenállás gyökereit kutatom, a stratégiai elrettentés dimenziója mentén haladva. A két fél világpolitikai helyzetértelmezését vizsgálva választ keresek arra, miként értelmezhető a stratégiai elrettentés fogalomköre a 21. században. Milyen külpolitikai alapállást feltételez az USA külpolitikájában 1946. óta jelenlevő Kennan-doktrína? Milyen prioritások mentén értelmezi újra Oroszország saját külpolitikai stratégiáját a 21. században?

Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok stratégiai védelmi erőit elemezve azt vizsgálom, miképpen alkalmazható a stratégiai elrettentés elméleti kerete a két ország vonatkozásában. Kimutatható-e összefüggés az új START megállapodás végrehajtása és a minimális nukleáris elrettentés elmélete között.

Ugyanakkor, a világpolitikai folyamatokat vizsgálva arra is érdemes kitérni, hogy a feltörekvő piacok világgazdasági szerepének növekedése hogyan hat a globális kormányzás meglévő struktúráira. Az USA és Oroszország nemzetközi szervezetekre vonatkozó stratégiájában miként jelenik meg a feltörekvő piacok szerepnövekedésének problémája? Az e problémára adott orosz és amerikai válaszból milyen következtetések vonhatók le a szembenállás és együttműködés diádja mentén, a multilaterális intézményrendszer dimenziójában?

Hipotézisem az, hogy a 21. század változó világpolitikai környezete az USA és Oroszország vonatkozásában egyrészt a stratégiai elrettentés és a fegyveres szembenállás szintjének csökkenéséhez vezet, másrészt a globális kormányzás reformjának igényén keresztül növeli az Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok közötti politikai együttműködés szintjét.

1. Elméleti alapvetés

A kutatás elméleti megalapozásához elengedhetetlen Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok világpolitikai helyzetértelmezésének ismertetése. A rövid ismertetés célja az értelmezések eltéréseinek vizsgálata a szembenállás-együtműködés ellentétpár mentén. Az értelmezések háttérét ismertetem az USA esetében a Kennan-doktrína, Oroszország esetében a Russia Forward doktrína összefoglalásával. A stratégiai elrettentés elméleti keretét írom le a klasszikus elrettentés, a kényszerítő diplomácia bemutatásával, majd néhány játékelméleti fogalmat konceptualizálok a fegyverkezési verseny működésének szemléltetése közben.

1.1. A világpolitikai szintér eltérő értelmezései

Ebben a szakaszban megvizsgálom, miként értelmezi a világpolitikai helyzetet az orosz kormányzat. Néhány regionális gazdasági együtműködést áttekintve értelmezem, azok hogyan hatnak a világgazdaság működésére. Elemzem a G20 Brisbane-i ülésén elhangzott politikai nyilatkozatokat. Mindezzel rávilágítok a szembenállás és együtműködés ellentétpárjának működésére, aktuális megjelenési formáira.

1.1.1. Az orosz külügyminiszter álláspontja

Az orosz Kül- és Védelempolitikai Tanács ülésén Szergej Lavrov, orosz külügyminiszter azt állítja, vitathatatlan, hogy folyik Oroszország politikai és gazdasági elszigetelése. Ez amellett, hogy Oroszországnak gazdasági károkat okoz, súlyosan károsítja a szankciókat bevezető országok gazdaságát is, sőt, a nemzetközi gazdasági folyamatokra is kedvezőtlenül hat. Az Oroszország elleni szankciókkal a Nyugat nem titkolt célja a hatalmi rend megdöntése. Ennek ellenére, Oroszország kitart az Európával folytatott együtműködés mellett, de az biztos, hogy a *business as usual*, a megszokott ügymenet nem folytatható tovább.

Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikáját tekintve elmondható, hogy az USA szándékai,

céljai egyre távolabb kerülnek a valós lehetőségeitől, hiszen a világ folyamatosan változik, de ezt a változást az USA politikája figyelmen kívül hagyja. Gondoljunk csak arra, hogy hét, a feltörekvő piacokat képviselő ország gazdasága már nagyobb GDP-t tud felmutatni, mint a nyugati érdekszféra legfejlettebb országait tömörítő G7 csoport. (TASS, 2014a)

1.1.2. Polarizálódó világgazdaság

A Nemzetközi Valutaalap 2014. októberében kiadott *World Economic Outlook* jelentésében elemzi a világgazdaság helyzetét. A gazdaságilag fejlett országok közül az Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Királyság kilábalnak a válságból és mérsékelt növekedést mutatnak, bár ez a növekedés még a 2000-es évek szintje alatt marad. A japán gazdaság a magas államadósság-szint mellett minimális mértékben növekszik, ami fiskális problémákat okoz. Az euróövezetben alig látható növekedés, a déli tagországokban még a minimális növekedést is gátolja a válság elhúzódó hatása.

A feltörekvő piacok gazdasági növekedése is lassul, a 2011. évihez viszonyítva a lassulás mértéke 1,5%, bár a térség országai között nagyok az eltérések. Kína jelentős, de lassuló növekedést mutat, esetében a lassulás az egészséges fejlődés jele. India újra lendületet vesz, a hatékony intézkedéseknek és a növekvő bizalomnak köszönhetően 5% feletti gazdasági növekedés elé néz. Ezzel szemben, Oroszország növekedése már az ukrán válság előtt lassulni kezdett. Brazília növekedése is alábbhagyni látszik, bizonytalansági tényezők és a befektetések alacsony szintje miatt.

Ebben a helyzetben a Nemzetközi Valutaalap elemzői három kockázati tényezőt neveznek meg. Elsőként, az alacsony kamatszint fékezi a befektetéseket, ezt enyhe kamatemeléssel lehet orvosolni, ami kellő óvatosság esetén nem fokozza az adósságterheket. Másodsorban, a geopolitikai kockázatok egyre jelentősebbek, értve ezalatt az ukrán válságot, valamint a közel-keleti helyzetet; ez utóbbi az olajárak változékonyságához vezethet. Harmadikként, fennáll annak a veszélye, hogy az euróövezetben leáll a növekedés; a stagnálás és a kereslet csökkenése a minimális inflációt deflációba lökheti. Általában véve a termelés növelése vezethet a gazdasági növekedés fokozódásához. További strukturális reformok is segíthetik a növekedést, e tekintetben azonban kérdés, hogy a döntéshozók felvállalják-e a reformokkal járó népszerűségvesztést. (International

Monetary Fund, 2014: 13-14)

A stagnáló, illetve lassan növekvő gazdaságok különleges világgazdasági helyzetet hoztak létre: a vásárlóerő-paritáson mért GDP elemzésével kimutatható, hogy a feltörekvő piacok jobban teljesítenek, mint a fejlett országok. A Financial Times elemzői megalkották az új G7 csoport elnevezést, amely a BRICS országok közül Brazíliát, Oroszországot, Indiát és Kínát, valamint a MINT országokat, Mexikót, Indonéziát és Törökországot foglalja magában. Elemzésükkel rámutattak, hogy az új G7 csoport 2014-es várható teljesítménye megelőzi a „rég” G7 csoport (Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Franciaország, Japán, Kanada, Németország, Olaszország) teljesítményét. Ezzel a mérési módszerrel Kína megelőzi az Amerikai Egyesült Államokat. El kell ismerni, hogy a vásárlóerő-paritások mérés a közgazdaságtudományban vitatott módszer, de azt tisztán mutatja, hogy a világgazdaság drámai változáson megy át. A világ húsz legnagyobb gazdasága közül csak tíz a fejlett ország, a másik tíz a feltörekvő piacokról érkezik. Meglepő fordulatként Indonézia ebben a mérésben a 9. helyen áll, megelőzve az Egyesült Királyságot. (Jackson & Fray, 2014)

Mindez egybevághat az orosz külügyminiszter állításával, miszerint a világ folyamatosan és radikálisan változik.

1.1.3. Polarizálódó geopolitikai álláspontok

A G20 csoport 2014. november 14-i Brisbane-i ülésének egyik témája Oroszország, az ukrán válsághoz kapcsolódva. Az ukrán kormány közleményében azzal vádolja Oroszországot, hogy fegyvereket és katonákat küld a szakadár tartományokba. Erre reagálva David Cameron, az Egyesült Királyság miniszterelnöke további szankciókat helyez kilátásba Oroszországgal szemben. Cameron megjegyzi, Oroszország el kell, hogy ismerje, hogy az ukránoknak egy szabad országban, szabad emberekként joguk van önálló döntéseket hozni. Obama amerikai elnök Cameron mellett Merkel német kancellárral és Holland francia elnökkel is tárgyal Brisbane-ben az ukrán helyzetről. Tony Abbott ausztrál miniszterelnök eközben arról beszél, hogy orosz hadihajók tűntek fel Brisbane-től északra a G20 ülése előtti napokban. Ez a lépés Abbott szerint az agresszív orosz

politika kifejeződése. Merkel német kancellár ugyanakkor Ukrajna területi integritása felőli aggodalmáról beszél, a területi egység megsértését ugyanis a minszki megállapodás megszegéseként értelmezi. (Reuters, 2014)

Az atlanti szövetség vezetőinek nyilatkozatai egyes vélemények szerint hidegháborús hangulatot keltenek. Putyin orosz elnök nyilatkozata teljesen ellentétes ezzel a hangulattal, ő ugyanis Brisbane-ben arról beszél: bármilyen hihetetlenül is hangzik, jók az esélyek az ukrán válság megoldására, bár a konfliktus mindkét oldalán létrejöttek olyan struktúrák, melyek nem kezelik megfelelően a helyzetet. (The Irish Times, 2014)

1.2. Az atlanti és az orosz értelmezés háttere

Az eddigieket összefoglalva, Oroszország szerint a folyamatosan változó világban új szemléletmódra van szükség. A feltörekvő piacokat a világpolitika színterén hiba figyelmen kívül hagyni, mivel szerepük egyre erősödik. A fejlett országoknak és a feltörekvő piacoknak a jövőben együtt kell működniük a fejlődés fenntartása érdekében. Ez ellen hat az atlanti szövetség szembenállást hangsúlyozó retorikája, ami mögött a konfliktuskeltés, a szembenállás fenntartásának szándéka rejlik.

Az atlanti és az orosz értelmezés hátterének kutatásával megvizsgálom, a Kennan-doktrína miképpen hat az Amerikai Egyesült Államok jelenlegi külpolitikájára. Kennan 1998-as és Mearsheimer aktuális álláspontját ismertetem az amerikai külpolitikát illetően. Oroszország vonatkozásában a Russia Forward doktrínát elemzem, valamint kitérek arra, hogyan értékeli a 2014. év végén a doktrína szerzője annak hatásait.

1.2.1. A Kennan-doktrína öröksége

Az Amerikai Egyesült Államok Oroszország-politikáját máig meghatározza az a távirat, melyet George Kennan amerikai nagykövet 1946. februárjában küldött Moszkvából Washingtonba. A moszkvai helyzetjelentés titkosítását 1972-ben oldották fel és azóta *Hosszú távirat* néven vált

ismertté. Kennan érvelését Sztálin 1927-es beszédével kezdi, mely szerint a világgazdasági irányításáért két rendszer, a szocializmus és a kapitalizmus verseng. Ugyanakkor Kennan szerint a szovjet társadalom is kétpólusú: a kapitalizmusellenes politikai vezetést egy, a világra nyitott szovjet társadalom ellensúlyozza. A szovjet külpolitika Kennan szerint *alapvetően agresszív*, ami a jószomszédok hiányára és az ellentétes politikai erők közötti toleráns egyensúly hiányára vezethető vissza. E két tényező a szovjet hatalmi elit állandó bizonytalanságérzetét váltja ki. A Szovjetunióban erősödik a nacionalizmus, ami az elit bizonytalanságérzetével együtt egy illogikus lépést vált ki: az elit belső ellenségtől való félelme *kifordul* és külső ellenségtől való félelemként jelenik meg.

Az így igazolt agresszív külpolitika a hadiipar fejlesztésével és különféle hatalomnövelő akciókkal (cselekvés az ENSZ-ben, külföldi kommunista pártok támogatása) valósul meg. Fontos, hogy mindez a szovjet hatalmi elit belső bizonytalanságából ered, ami miatt a Szovjetunió hosszú távú taktikai lépései alapvetően kiszámíthatatlanok. További következmény, hogy a rendszer az erőlogikával szemben rendkívül érzékeny, a bizonytalanságból kifolyólag megfélemlíthető. Kennan ezzel a gondolatmenettel igazolja a stratégiai elrettentés, mint válaszlépés, sikeresen alkalmazható a Szovjetunióval szemben. Ez az eszköz az Amerikai Egyesült Államok részéről a Hosszú táviratot követő évtizedekben kulcsfontosságúvá válik. (Kennan, 1946: 1-19)

Kennan később vezető szerepet játszik az Amerikai Egyesült Államok *containment* politikájának kidolgozásában, amely a Szovjetunió földrajzi elszigetelésével kívánta feltartóztatni a kommunizmus terjedését. Az elszigetelés, mint stratégiai eszköz napjainkban is az atlanti szövetségi rendszer Oroszország-politikájának stratégiai eszköze. Ennek legjobb példája az Oroszország ellen érvényesített gazdasági szankciók sora, illetve akár az a nyilvánosan elismert szándék, miszerint Ukrajna a jövőben a NATO tagjává válhat; ezzel az atlanti szövetség a szomszédos országok gyűrűjének kiteljesítésével katonailag szigetelhetné el Oroszországot.

Kennan 1998-ban, 94 évesen úgy nyilatkozik, a NATO bővítését külpolitikailag semmi sem indokolja, sőt az tragikus tévedés, amely egy új hidegháború kezdetét jelenti. Úgy gondolja, a Szovjetunió ellenség volt, de Oroszország nem az. A NATO a bővítéssel szembefordul az orosz néppel, amely a történelem legnagyobb békés forradalmát valósította meg a szovjet hatalom lebontásával. Az új tagok, akiket a NATO Oroszországtól akar megvédeni, kevésbé

demokratikusak, mint Oroszország maga. A bővítés támogatói a legkevésbé sem értik Oroszországot és a szovjet történelmet. Természetesen Oroszország részéről válaszlépésre kerül majd sor, ami a NATO számára kedvezőtlen. Ezt persze nyugaton az orosz agresszió igazolásaként értelmezik majd. (Friedman, 1998)

Mearsheimer érvelése szerint szintén hibás az a taktika, amelyet követve az atlanti szövetség Ukrajnát az orosz szövetségi rendszerből a saját érdekszférájába mozdtítja, márpedig ez a NATO és az EU jelenlegi stratégiájának központi eleme. Oroszország már a '90-es évek közepe óta nyíltan ellenzi és tehetetlenül szemléli a NATO bővítését, de többször is elhangzott, hogy nem hagyja, hogy stratégiaileg fontos szomszédját nyugati erőddé tegyék. A Krím orosz elfoglalásával és annektálásával Oroszország azt előzi meg, hogy ott NATO-támaszpont épüljön ki. Jelenlegi politikájával pedig Oroszország célja Ukrajna destabilizálása, amely addig tart, amíg Ukrajna feladja nyugati orientációs törekvését.

Az amerikai és európai elit elvakultan hisz az általa elgondolt nemzetközi politikai modell realitásában. Szerintük a realitások kevésbé fontosak, mint az elvek: a jogállam, a demokrácia és a kölcsönös gazdasági függés. Az ukrán válság rávilágít a reálpolitika fontosságára, amit, ha végre észlel az atlanti szövetség, akkor azonnal fel kell hagynia a jelenlegi stratégiájával.

Oroszország részéről a NATO-bővítés első és második hulláma nem váltott ki tényleges cselekvést. A grúz és ukrán tagság meglebegtetésekor azonban Oroszország rövid időn belül bevonult Grúziába és 2008. óta katonai ellenőrzés alatt tartja Grúzia két szakadár tartományát, Abháziát és Dél-Oszétiát. Ukrajna EU-társulási szerződésének előkészítése Oroszország szerint annak a jele, hogy az EU befolyási övezetet épít Kelet-Európában. Ukrajna azonban mindig is ütközőterületként működött, a geopolitikában pedig alaptétel, hogy a nagyhatalmak érzékenyek a közvetlen környezetükben zajló hatalmi változásokra. A Grúziába való bevonulással Oroszország már 2008-ban egyértelművé tette, hogy ezúttal cselekedni fog.

Az atlanti szövetség vezetői a hidegháború vége után úgy gondolták, hogy a nemzetközi politika is átalakul és a realista logikát felváltja egyfajta poszt-nemzetállami rend, de tévedtek. Úgy tűnik, a liberális elvek még mindig a reálpolitika felett állnak az atlanti rendszerben, hiszen az amerikai politikusok jelenleg is a *modern elvek és a 19. századi tradicionális hatalmi gondolkodás* konfliktusaként mutatják be az ukrán válságot. Ennek tükrében elmondható, hogy az ukrán válság

lényegében a reálpolitika és az liberális elvek konfliktusa. Ha ez a helyzet, akkor nagy a valószínűsége annak, hogy az atlanti szövetség nem tudatosan generálja az ukrán válságot, hanem csupán elvakultan, a saját elvei mentén cselekszik. Pedig a megoldás egyértelműen az ukrán semlegesség kölcsönös garantálása. (Mearsheimer, 2014)

1.2.2. Az új orosz kül- és belpolitika

Dmitrij Medvegyev 2009-ben, Oroszország elnökeként hirdette meg a Russia Forward doktrínát, melynek célja Oroszország modernizálása. A program az ország legfontosabb problémáit, a gazdaság alacsony hatékonyságát, a félszovjet társadalmi berendezkedést, a törékeny demokráciát, a csökkenő népességet, és a Kaukázus térségében tapasztalható bizonytalanságot igyekszik orvosolni. Megoldásként intézkedéscsomagot vezet be, amely a technológiai fejlesztést, a politikai rendszer modernizációját, az igazságszolgáltatás reformját és a korrupció visszaszorítását célozza.

Az orosz elnök számos tényezőt kiemel: elsőként, hogy az ország gazdasága évszázados lemaradásban van, mert a gazdaság a nyersanyagok exportjára és a késztermékek behozatalára alapul. Másodikként: a korrupciónak is évszázados hagyománya van: bár az innováció jelen van a gazdaságban, de a gazdasági folyamatok ellenőrzését kenőpénzekkel oldják meg. Emellett az állam piaci folyamatokban tapasztalható jelenléte is túlzott. Harmadikként: a társadalom paternalista berendezkedésű, ennek az a következménye, hogy a polgárok a problémák megoldását az államtól várják. A semmiből indulva, folyamatos építkezéssel sikereket elérni, ez a magatartás Oroszországban ritka. Inkább jellemző a kezdeményezés hiánya, a nyilvános viták alacsony színvonala, a kritika hiánya. Az elfogadást legtöbbször csend, az elutasítás hiánya jelzi, ha pedig mégis van elutasítás, akkor az érvek helyett inkább érzelmeken alapul.

Oroszországnak mindezek helyett a tudásalapú társadalmat kell megvalósítania. Emellett a gazdaságfejlesztésben a következő területekre kell koncentrálnia: hatékony gyártás, szállítás és energiahasznosítás. Új üzemanyagok kifejlesztése. A nukleáris arzenál új minőségi szintre fejlesztése. Információ-technológiai fejlesztések, részvétel a globális nyilvános adathálózatok fejlesztésében. Műholdas adatátviteli rendszerek. Orvosi berendezések és gyógyszerek fejlesztése és gyártása. A csúcstechnológiai fejlesztések mellett az agrárgazdaság fejlesztése is kiemelt feladat. A vidéken élők szociális ellátásának fejlesztése. Fegyverkezéssel a honvédelem elrettentő-

képességének szinten tartása, azzal a céllal, hogy senkinek ne jusson eszébe, hogy Oroszországot, vagy a szövetségeseit veszélyeztesse.

Az orosz demokrácia rendszerét nem modellek másolásával kell megújítani, hanem saját modellt építve. Medvegyev fokozni kívánja a regionális együttműködést a FÁK államaival és nemzetközi szinten is a BRIC/BRICS országokkal, valamint a Sanghaji Együttműködési Szervezet tagjaival. Oroszország a nemzetközi politika aktív szereplője lesz. Kiemelt célja, hogy segítse a szupranacionális politikai és gazdasági szervezetek reformját. A nemzetközi együttműködés és konfliktuskezelés új módjait kell kidolgozni, modern elméletek, az egyenlőség és az etika alapul vételével. (Medvegyev, 2009)

Öt évvel később, 2014. december 10-én Medvegyev orosz miniszterelnök úgy gondolja, hogy az olajár radikális csökkenése és a rubel gyengülése, bár kedvezőtlenül hat az orosz gazdaságra, pozitív folyamatokat is generál. Az import drágulása ugyanis segíti a belföldön termelt áruk fogyasztásának növekedését.

Medvegyev azt is kifejti, hogy az Oroszországgal szemben elrendelt szankciók rávilágítanak az orosz gazdaság túlzott mértékű importfüggőségére. Ezért kormány szinten felmerült az importhelyettesítő iparpolitika bevezetése. De inkább arról van szó, hogy iparfejlesztéssel minőségi és versenyképes termékek előállítására van szükség. Ezt az iparfejlesztést a kormány már elkezdte, a várható költsége több tízbillió rubel. Valójában ez a szankciók valódi költsége Oroszország számára. Európa rosszabbul járt, mert az Oroszországgal kötött szerződések felmondásával idén 40 billió eurótól, 2015-ben várhatóan 50 billió eurótól esik el. A szankciók tehát nemcsak Oroszországnak ártanak, azokkal mindenki veszít.

Oroszország az elmúlt évek fejlesztései nyomán ma már csirkehúsból önellátó, sertéshúsból 80-85%, marhahúsból 65-70% a hazai előállítás aránya. Bár az ilyen jellegű importhelyettesítő iparfejlesztés időtávja 9-11 év, a folyamat elindult. A fejlesztés finanszírozása államilag támogatott hitelből történik, az állam 200 billió rubelt különített el erre a célra.

A kőolaj- és gázkivitel meghatározó gazdasági szerepe kétségtelen. Ezt a függőséget csökkenteni kell, de mivel az orosz gazdaság már 40 éve az olajexportból él, a váltás nem megy könnyen. Másrészt, az elmúlt néhány évben az olajüzlet igen jól jövedelmezett, ezért az ország képes volt tartalékot képezni, amely most, az alacsony olajár mellett felhasználható. Ez egyrészt a

költségvetés egyensúlyban tartását teszi lehetővé, másrészt az iparosítási program fedezetéül is szolgál. Az elmúlt évek a csúcstechnológiai iparágak bevezetéséről és fejlesztéséről szóltak, erre összpontosít az orosz iparpolitika, mert ez válthatja ki a kőolajfüggést. Ez az átállási folyamat legalább 10 évig tart majd. Az orosz Szilícium-völgy létrehozása is megkezdődött Skolkovóban, ahol már több, mint ezer innovatív cég működik. Skolkovóban külön egyetemvárost is épít az orosz kormány, amely a Skoltech nevet viseli, itt 2015-ben indul a képzés. (The Russian Government, 2014)

1.3. A stratégiai elrettentés

Az eddigieket összefoglalva, a Kennan-doktrína agresszív orosz külpolitikát feltételez, amely az orosz belpolitikai helyzet belső bizonytalanságából ered. Az agresszív Oroszországgal szembeni védekezés kulcsfontosságú eleme a stratégiai elrettentés, mely a containment politika kiteljesedésével rögzíti az orosz-amerikai szembenállást, Oroszország feltartóztatásának és elszigetelésének eszközeként alkalmazza a NATO-t. A NATO közép-európai bővítése maga Kennan szerint stratégiai tévedés, amely új hidegháborúhoz vezet. Mearsheimer ideológiai ellentétéről beszél, arról, hogy az atlanti szövetség a liberalizmus bűvöletében, elvakultan cselekszik és nem vesz tudomást a valós helyzetről. Oroszország eközben meghirdette a belső megújulás politikáját, a high-tech iparágak stratégiai fejlesztését folytatja és mezőgazdasági önellátásra rendelkezik be. Oroszország egyik fő prioritása a regionális szövetségek építése, a feltörekvő piacok bevonásával.

Ebben a részben a stratégiai elrettentés elméleti hátterét ismertetem. A klasszikus elrettentés-elmélet mellett a kényszerítő diplomáciát konceptualizálom. Kitérek a fegyverkezési verseny és a minimális nukleáris elrettentés elméletének játékelméleti értelmezésére, valamint bemutatom a stabilitás-instabilitás paradoxon mibenlétét.

1.3.1. A klasszikus elmélet

Az államközi kapcsolatokat vizsgálva, a békéből háborúba történő átmenet egy négylépéses forgatókönyv mentén zajlik. Először, az egyik állam megkérdőjelezi a status quo-t, amellyel

államközi vitát gerjeszt. Ezután, a második szinten az érintett államok megkísérlik tárgyalások útján rendezni a vitát. A harmadik szinten a diplomáciai konfliktus fokozódása figyelhető meg; ez egészen addig a pontig tart, amíg a felek felvetik a katonai erő alkalmazását. A legmagasabb, negyedik szinten a konfliktus a végső stádiumába lép azzal, hogy a felek beváltják a fenyegetést és katonai erőt vetnek be egymás ellen. (Huth & Allee, 2002: 22-23)

Elrettentés akkor valósul meg, ha az egyik fél közvetve, vagy közvetetten fenyegetést gyakorol a másikra a status quo fenntartása érdekében. Közvetlen elrettentés esetében a közvetlen támadás megelőzése, míg közvetettnél a szövetséges fél védelme a cél. A konfliktus jellegét tekintve további két változat, az azonnali és az általános elrettentés figyelhető meg. Azonnali elrettentésnél az egyik fél komolyan mérlegeli a támadást, amit a másik fél úgy akar megelőzni, hogy megtorlással fenyegeti a támadásra készülő államot. Általános elrettentésnél a felek a haderő növelésével szabályozzák a kapcsolatukat úgy, hogy tényleges támadást egyikük sem tervez. Az elrettentés megvalósítását tekintve, ezen változatok négy kombinációja írható le, melyek közül a leggyakoribb a közvetlen-általános elrettentés.

Az általános elrettentés sikeres alkalmazásával megelőzhetők a válságok és a háborúk. Amennyiben az általános elrettentés alkalmazása sikertelen, akkor azonnali elrettentésre kerül sor. Az elrettentés sikere nagyban függ a bevethető haderő nagyságától, és a felek közötti fegyverkezési versenytől. A felek az elrettentés során gyakran alkalmaznak katasztrófapolitikát, amikor egy adott eseménysort a veszélyes végkifejlet határáig fokoznak. Az elrettentés-elmélet kutatásában, a stratégiai döntéshozatal elemzésekor szerepet kap a játékelmélet is. (Quackenbush, 2010: 1-4)

1.3.2. A kényszerítő diplomácia elmélete

Schelling értelmezésében az elrettentés passzív cselekvés: a fenyegető csak akkor váltja be a fenyegetést, ha a másik fél a fenyegető érdekével ütközően cselekszik. Tényleges cselekvést elsőként a fenyegetett hajt végre, a fenyegető pedig passzívan, a fenyegetést lebegtetve kivár. Ezzel ellentétben a kényszerítő diplomácia aktív cselekvést takar: alkalmazója kényszert fejt ki a másik félre annak érdekében, hogy az módosítsa jelenlegi álláspontját. Az aktív cselekvés eszköze a kommunikáció. (Nemeth, 2009: 9-10)

George a kényszerítő diplomáciát a gyors konfliktuskezelés, a háború és katonai stratégia alternatívájaként mutatja be, melynek célja a válsághelyzet alkufolyamattal történő megoldása. Az alkufolyamatban eszközként a fenyegetés, a meggyőzés, a pozitív ösztönzés kerül alkalmazásra. A pozitív ösztönzés George-nál lényegi elemként jelenik meg. A kényszerítő fenyegetés támadó és védekező céllal is alkalmazható, a kényszerítő diplomácia általában a védekező jellegű fenyegetést valósítja meg. A kényszerítő diplomácia az alkalmazott taktika függvényében négyféle lehet. Az első változat az *ultimátum*, amely egy követelést, egy határidőt és a nem-teljesítés esetére szóló fenyegetést tartalmaz. A második változat a *hallgatólagos ultimátum*, amelynél valamelyik tényező (a követelés, a határidő, vagy a fenyegetés) rejtve marad. A harmadik változat a *nyitott próba* (*try and see*), melyben a követelés mellett nem áll határidő és fenyegetés. A negyedik a *csavarhúzás*, amikor a fenyegetést nem több lépcsőben (digitálisan), hanem folyamatosan (analóg módon) növeli az egyik fél. Ez a négy módszer biztosítja a kényszerítő diplomácia rugalmas felhasználását. (Levy, 2008: 3-4).

A kényszerítő diplomácia számos esetben ütközik a konfliktuskezelés egyéb hatékony módszereivel. Az első probléma tárgya a *késleltetés és a sürgősség paradoxona*: a fenyegetett félben azt az érzést kell kelteni, hogy sürgősen feleljen meg a követelésnek, ám közben a konfliktuskezelés elmélete szerint éppen késleltetni kell a katonai akciót. A második probléma az *időzítés*: a konfliktus mely szakaszában kerül sor a felek között tárgyalásra. A harmadik probléma a *hitelesség*: a konfliktus kezdetén milyen lépéseket alkalmazva érhető el, hogy a fenyegetés valódiságát a másik fél ne kérdőjelezze meg. A negyedik probléma a *jutalmazás és büntetés* (*carrot and stick*) módszer megfelelő alkalmazása: a követelés a kényszerített számára kevésbé legyen kényelmetlen, mint a meglegebgetett fenyegetés. (George, 1971: 133-136)

1.4. A fegyverkezési verseny

A kölcsönös elrettentés alapja a szimmetria, azaz, hogy mindkét fél azonos mértékű elrettentő erővel rendelkezik. A status quo fenntartásához ebben az esetben a szimmetriát is fenn kell tartani, melynek számos módja van.

Nash-egyensúly esetén a felek között statikus viszony áll fenn, amely a kölcsönösen optimális választáson alapul. A stratégia egy bizonyos szintig kiszámítható és a váratlan stratégiaváltás a versenyből való kilépést jelenti, azaz a többiek részéről azonnali támadást vált ki.

Richardson folyamatos változtatás-modelljei a verseny részeként tudják kezelni a stratégiaváltásokat, ám alkalmazhatóságuk határát éppen az jelenti, hogy végtelen versenyt feltételeznek, így a kilépést nem tudják kezelni.

Stackelberg-egyensúly esetén az egyik fél vezető, a másik követő szerepet vesz fel és felváltva kerülnek döntési helyzetbe. A gyakorlat azt mutatja, hogy ha az egyik fél Stackelberg-vezető szerepbe lép, akkor stabil fegyverkezési verseny alakul ki, amelyben a vezető folyamatosan fenn akarja tartani előnyét, míg a követő hajlik arra, hogy a másik fél előnyét látva ne támadjon, hanem felzárkózást tűzzön ki célul. Ez a modell azért problémás, mert valós fegyverkezési versenyben nincs vezető és követő, hanem egyszerre van jelen a Richardson-féle folyamatos változtatás és a Nash-nél, valamint Stackelbergnél látható stabilitás. (Nalebuff, 1988: 3-5)

1.4.1. A minimális nukleáris elrettentés elmélete

Cyert és DeGroot modelljében nemcsak a döntéshozó szerep, hanem a vezető-követő szerep is lépésenként váltakozik a felek között. Ez azért előnyös, mert a döntési helyzetben levő fél kétféle figyel: visszanézve válaszol a másik fél előző lépésére, ugyanakkor előrenézve lépéskényszerbe is hozza őt. Ha bármelyik fél túlzott mértékben fejleszti haderejét, akkor a versenynek vége, mert ebben az esetben a másik fél kilép a versenyből és támad. Ha azonban a másik számára elfogadható mértékben fejleszt, akkor a verseny folytatódik. Mivel mindkét fél (váltakozva) szabad döntési helyzetbe kerül, a verseny szabályain is bármelyikük változtathat, mérlegelve a másik fél várható reakcióját. A döntési folyamat kétszintű: egyrészt a támadás és a verseny folytatása közötti választást, másrészt a fejlesztés mértékéről való döntést foglalja magában.

A kölcsönös nukleáris elrettentés akkor valósul meg, ha a rendelkezésre álló fegyverek száma mindkét fél esetében kevés ahhoz, hogy a másik felet támadásra bírja, de elegendő ahhoz, hogy a másik felet felzárkózásra ösztönözze. A minimális nukleáris elrettentés akkor valósul meg, ha a felek a lehető legkevesebb számú nukleáris fegyverrel képesek fenntartani a kölcsönös nukleáris elrettentést. (Nalebuff, 1988: 5-7)

Minimális nukleáris elrettentés esetén a felek szorosan együttműködnek, szigorú ellenőrzési hatáskörökkel ruházzák fel egymást, melyekkel az egyezmények kölcsönös végrehajtását felügyelik. Ebben az esetben fennáll a lehetősége a nukleáris arzenál fokozatos csökkentésének. Az így kialakuló leszerelési verseny fenntartása mindkét fél érdeke: a leszerelés felhagyása és az újrafegyverkezés alternatív költsége ugyanis óriási. (Nalebuff, 1988: 14)

1.4.2. A stabilitás-instabilitás paradoxon

Amikor két ország nukleáris fegyverek fejlesztésével és hadrendbe állításával fejti ki azt a fenyegetést, amellyel a status quo fenntartását akarják elérni, akkor a fegyverkezési verseny során eljutnak arra a szintre, amikor mindkét fél rendelkezik nukleáris megtorló képességgel. A nukleáris megtorló képesség lehetővé teszi, hogy amennyiben az egyik fél a fenyegetését beváltva nukleáris támadást indít, a másik fél a támadás észlelése után még képes egy nukleáris válaszcsapást indítani. A nukleáris fegyverkezésnek ezen a szintjén, a nukleáris válaszcsapás fenyegetése gyakorlatilag kizárja azt, hogy a két atomhatalom megtámadja egymást. A hatalmi rivalizálás alacsonyabb, regionális szintre helyeződik át úgy, hogy az atomhatalmak, vagy regionális szövetségeik helyi háborúkat indítanak befolyási övezetük bővítésére és a regionális befolyás növekedését használják fel a stratégiai pozíciók javítására az egymás közötti hatalmi harcban.

A fenyegetés ebben az esetben tehát stabilitást hoz létre az atomhatalmak közötti viszonyban, ugyanakkor instabilitáshoz vezet a regionális stratégia szintjén. (Krepon, 2004: 8-13)

A stratégiai elrettentés elméleti kereteit összefoglalva elmondható, hogy amíg a klasszikus elrettentés egy passzív folyamat, amely egy kedvezőtlen akció megelőzését célozza, addig a kényszerítő diplomácia aktív cselekvés, ami egy folyamatban levő kedvezőtlen akció felhagyására kényszerít. A fegyverkezési versenyt a játékelmélet egyensúlymodelljei tökéletesen írják le, azok kombinációjával viszont a felek összetett viselkedése jó közelítéssel előrejelezhető. A minimális nukleáris elrettentés stratégiája a folyamatos leszerelés irányába mutat.

2. A stratégiai elrettentés és az új globális kormányzás lehetőségeinek elemzése

Az itt következő elemzésben Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok stratégiai védelmi erőit, majd az Új START megállapodás hatásait tekintem át, azt vizsgálva, hogyan alkalmazható a minimális nukleáris elrettentés elmélete a két ország vonatkozásában.

Az új globális kormányzás megvalósításának lehetőségeit elemezve arra keresem a választ, hogy az elméleti részben konceptualizált fogalomkör mentén, a feltörekvő piacok szerepnövekedése hogyan jelenik meg Oroszország, illetve az USA külpolitikájában. Az is kérdés, hogy a feltörekvő piacoknak a nemzetközi kapcsolatok szintjén tapasztalható dinamikus térnyerése hogyan hat a két ország politikai együttműködésére.

2.1. Oroszország stratégiai védelmi erőinek áttekintése

Az orosz fegyveres erők szervezete öt fő egységre tagolódik. A stratégiai rakétavédelem földről indítható interkontinentális ballisztikus rakétákkal rendelkezik. A tengerészetnél állnak hadrendben a stratégiai fegyverekkel felszerelt tengeralattjárók. A légierőn belül a stratégiai légierő egységeinek feladata az ellenséges területen levő stratégiai célpontok megsemmisítése. A légvédelmi erők az Oroszország területén található hadászati célpontokat védik az ellenséges támadásoktól. A szárazföldi erők a hagyományos földfelszíni védekezést valósítják meg. 2007-ben az ötpólusú szervezet négypólusúvá alakult úgy, hogy az önálló légvédelmi erő megszűnt, részegységei közül az űrrakéta-védelmet a stratégiai rakétavédelembe, más egységeit a légierőbe integrálták. Mindegyik pólus hatodik főigazgatósága kezeli a pólushoz tartozó nukleáris erőket.

Az 1993-ban elfogadott orosz alkotmány a stratégiai erőket érintő katonapolitikai döntéseket a közvetlenül választott köztársasági elnökhöz rendeli. Az elnök munkáját az orosz biztonsági tanács segíti. A stratégiai erők napi irányítását, programok megvalósítását az orosz védelmi minisztérium végzi. A vezérkar dolgozza ki a katonai doktrínát és kijelöli a fejlesztések alapvető irányát.

A védelmi erők működtetését, fenntartását kiterjedt védelemipari szektor teszi lehetővé. 1991-ig a kiszolgáló ipari szektort 9 minisztérium irányította. 1991-től az orosz területen maradt létesítmények az ipari minisztériumhoz, valamint az atomenergia-ügyi minisztériumhoz tartoznak.

1994-től több, mint 30 ipari vállalat az Orosz Űrhivatal irányítása alá került. 1997-től az ipari minisztérium helyett a védelemipari, majd a gazdasági minisztérium látja el a vállalatok felügyeletét. (Podvig, 2001: 33-67)

2.1.1. A stratégiai rakétavédelem

Az első orosz rakétarendszer az R-1, melyet 1948-ban állítottak hadrendbe. Az R-1 a német A-4 kódjelű rakéta pontos másolata volt. A világ első interkontinentális ballisztikus rakétája, az R-7 1960-ban érkezik a stratégiai rakétavédelem pleszecki támaszpontjára. Az 1970-es évek elejére épülnek meg a silós kilövőrendszerek, melyek számát később a SALT-1 egyezmény fagyasztotta be. A fejlesztés egy újabb szakasza a 80-as elejére teljesedett ki, amikor egy rakétán lehetővé vált több atomtöltet elhelyezése a MIRV-technológia (multiple independent reentry vehicle, azaz több, függetlenül irányítható visszatérő egység) alkalmazásával. A 80-as évek végére tehető a mobil indítóállások elterjedése. 1991-től a START-1, majd később a START-2 egyezmények a stratégiai rakétavédelem erejének csökkentését írják elő. A következőkben a stratégiai rakétavédelemnél 2014-ben hadrendben álló rakétarendszereket tekintjük át. (Podvig, 2001: 117-235)

52 db R-36M2 nehézrakéta-rendszer. Ezt a rakétarendszert Dombarovszkijban (Orenburg kerület) és Uzhurban (Krasnojarszk kerület) állomásoztatják. Az R-36M2-t 1988-ban vezették be, amerikai kódja SS18-Mod5/Mod6, kódneve Satan. Hatótávolsága 11000 km, pontossága 500m. 10 db 550-750 kilotonna erejű nukleáris töltetet szállít. Autonóm navigációs rendszerrel rendelkezik. Az 52 db rakétán összesen 520 db nukleáris töltet képezi a haderő részét. (Podvig, 2001: 117-235, 2014a). Minimális, 550 kilotonna hatóerővel számolva, az 520 db nukleáris töltet 286 megatonna hatóerőt képvisel.

40 db UR-100NUTTH rakétarendszer. Ezt a rakétarendszert Tahiscsevóban (Szaratov kerület) állomásoztatják. Az UR-100NUTTH-t 1975-ben vezették be, amerikai kódja SS19-Mod3, kódneve Stiletto (tőr). Hatótávolsága 10000 km, pontossága 920m. 6 db 550-750 kilotonna erejű nukleáris töltetet szállít. Autonóm navigációs rendszerrel rendelkezik. A 40 db rakétán 240 db nukleáris töltet képezi a haderő részét. (Podvig, 2001: 117-235, 2014a) Minimális, 550 kilotonna

hatóerővel számolva, a 240 db nukleáris töltet 132 megatonna hatóerőt képvisel.

108 db járműről indítható RT-2PM Topol rakétarendszer. Ezt a rakétarendszert Joskar-Olában (Mari köztársaság), Vipolzvóban (Tver kerület), Novoszibirszkben, Irkutszkban és Barnaulban (Altaj kerület) állomásoztatják. A Topol legújabb változatát 1988-ban vezették be, amerikai kódja SS25, kódneve Sickle (sarló). Hatótávolsága 10500 km, pontossága 900m. 1 db 550 kilotonna erejű nukleáris töltetet szállít. Autonóm navigációs rendszerrel rendelkezik. A 108 db rakétán 108 db nukleáris töltet képezi a haderő részét. (Podvig, 2001: 117-235, 2014a) 550 kilotonna hatóerővel számolva, a 108 db nukleáris töltet 59,4 megatonna hatóerőt képvisel.

60 db silóból indítható és 18 db járműről indítható RT-2PM2 Topol-M rakétarendszer. Ezt a rakétarendszert Tahiscsevóban (Szaratov kerület) és Tejkovóban (Ivanovo kerület) állomásoztatják. A Topol-M-et 1997-ben vezették be, amerikai kódja SS27. Hatótávolsága több, mint 10000 km, pontossága 800m. 1 db nukleáris töltetet szállít, melynek hatóereje 800 kilotonna. Autonóm navigációs rendszerrel rendelkezik. A 60 db rakétán 60 db nukleáris töltet képezi a haderő részét. (Podvig, 2001: 117-235, 2014a) 800 kilotonna hatóerővel számolva, a 60 db nukleáris töltet 48 megatonna hatóerőt képvisel.

33 db járműről indítható RS24 Yars rakétarendszer. Ezt a rakétarendszert Tejkovóban (Ivanovo kerület), Novoszibirszkben és Nyizsnij Tagilban (Szverdlovszk kerület) állomásoztatják. A Yars rendszert 2010-ben vezették be. 4 db nukleáris töltetet szállít, melyek hatóereje egyenként 100-300 kilotonna. Autonóm navigációs rendszerrel rendelkezik. A 33 db rakétán 132 db nukleáris töltet képezi a haderő részét. (Podvig, 2014a) Minimális, 100 kilotonna hatóerővel számolva, a 132 db nukleáris töltet 13,2 megatonna hatóerőt képvisel.

2.1.2. A stratégiai tengerészet

A szovjet haditengerészet 1955-re kifejlesztette az első nukleáris töltetet szállító torpedót, a T-5-öt, amely tengerészeti támaszpontok és kikötők támadására szolgált. Ugyanebben az évben az R11-es ballisztikus rakéta módosított változatát sikerült tengeralattjáróról elindítani.

Ebben az időben a tengeralattjárók gázolajjal üzemeltek. Ez kockázatot jelentett, mivel egy- de legfeljebb kétnaponta fel kellett jönni a felszínre tankolás céljából. Ez vezetett a nukleáris üzemű tengeralattjárók fejlesztéséhez. Az első, a Hotel (Project 658) osztályhoz tartozó K-19 számú példány 1960-ra készült el és már úgy alakították ki, hogy három ballisztikus rakétát tudott szállítani (Podvig 2001: 235-339, 2014b). A stratégiai tengerészetnél 2014-ben üzemben álló atom-tengeralattjárók és rakétarendszerek:

2 db 667BDR (Delta-III) osztályú atom-tengeralattjáró, melyek az északi flotta kötelékében, a Jagelnaja-öbölben és a csendes-óceáni flotta kötelékében, Ribacsijban, a Krasenyinnikov-öbölben állomásoznak. A 667BDR-t 1982-ig gyártották, a sarki jégpáncél alatti járőrözésre fejlesztették ki. D-9R rakétarendszerrel rendelkezik, amely 16 db R-29R (amerikai kódja SS-N-18) nukleáris ballisztikus rakétából áll. Az R-29R kódneve Stingray (rája). Hatótávolsága 6500-800 km, pontossága 900m. 3 db 200 kilotonna erejű nukleáris töltetet szállít. Inerciás navigációs rendszerrel rendelkezik. A két atom-tengeralattjárón 96 db nukleáris töltet képezi a haderő részét. (Podvig 2001: 235-339, 2014b) 200 kilotonna hatóerővel számolva, a 96 db nukleáris töltet 19,2 megatonna hatóerőt képvisel.

6 db 667BDRM (Delta-IV) osztályú atom-tengeralattjáró, melyek az északi flotta kötelékében, a Jagelnaja-öbölben állomásoznak. A 667BDRM-et 1990-ig gyártották, D-9RM rakétarendszerrel rendelkezik, amely 16 db R-29RM (amerikai kódja SS-N-23) nukleáris ballisztikus rakétából áll. Az R-29RM kódneve Skiff (csónak). Hatótávolsága 8300 km, pontossága 500m. 10 db 100 kilotonna erejű nukleáris töltetet szállít. Műholdas navigációs rendszerrel rendelkezik. A hat atom-tengeralattjárón 320 db nukleáris töltet képezi a haderő részét. (Podvig 2001: 235-339, 2014b) 100 kilotonna hatóerővel számolva, a 320 db nukleáris töltet 32 megatonna hatóerőt képvisel.

2 db 955 (Borej / Északi szél) osztályú atom-tengeralattjáró, melyek az északi flotta kötelékében, a Nerpicsja-öbölben állomásoznak. A 955-ös osztály hadrendbe állítása 2010-ben kezdődött. 16 db R-30 (kódneve Bulava / buzogány) nukleáris ballisztikus rakétával rendelkezik. Az R-30 amerikai kódja SS-N-30, 2013-ban állították hadrendbe. Hatótávolsága 10000 km. 6 db 150

kilotonna erejű nukleáris töltetet szállíthat. Műholdas navigációs rendszerrel rendelkezik. A két atom-tengeralattjárón 16 db Bulava rakéta szállítható, de a 2014. év végén a tengeralattjárók nincsenek felszerelve nukleáris töltettel. (Podvig 2001: 235-339, 2014b) 150 kilotonna hatóerővel számolva, a 16 db Bulava rakéta 96 db, egyenként 150 kilotonnás nukleáris töltete 14,4 megatonna hatóerőt képvisel.

2.1.3. A stratégiai légierő

A stratégiai légierő fő harci eszközei a stratégiai bombázók. A Szovjetunió a 2. világháborúban nem tulajdonított nagy jelentőséget ennek a hadászati ágazatnak, a fejlesztések csak a világháború végén kezdődtek el. Az első orosz stratégiai bombázó a Tu-4, mely az amerikai B-29 másolata, az egyedüli eltérést az erősebb motor és az erősebb páncélzat jelenti. A Tu-4 1949-től állt hadrendbe. 1954-től a Tu-4A már nukleáris töltetet is tudott szállítani. (Podvig 2001: 339-399, 2014c) A stratégiai légierőnél 2014-ben üzemben álló stratégiai bombázók és rakétarendszerek:

55 db Tu-95MS stratégiai bombázó, melyek Engelszben (Szaratov kerület) és Ukrajnában (Amúri kerület) állomásoznak. A Tu-95MS hadrendbe állítása 1981-ben kezdődött, kódneve Bear H (medve), hatótávolsága 10500 km. 4 db, egyenként 15000 lóerős turbópropelleres motor hajtja. 6-16 db Kh-55 (kódneve Kent) nukleáris ballisztikus rakétával rendelkezik. A Kh-55 amerikai kódja AS-15A, 1981-ben állították hadrendbe. Hatótávolsága 2500 km. 1 db 200 kilotonna erejű nukleáris töltetet szállíthat. Az 55 db Tu-95MS bombázón 165 db nukleáris töltet képezi a haderő részét. (Podvig 2001: 339-399, 2014c) 200 kilotonna hatóerővel számolva, a 165 db nukleáris töltet 33 megatonna hatóerőt képvisel.

11 db Tu-160 stratégiai bombázó, melyek Engelszben (Szaratov kerület) állomásoznak. A Tu-160 hadrendbe állítása 1987-ben kezdődött, kódneve Blackjack, hatótávolsága 14000 km. 4 db, egyenként 245 kilonewton tolóerejű sugárhajtómű hajtja. Ez a jelenlegi legerősebb hajtómű, amit harci repülőgépbe szereltek. A Tu-160 szárnyállása 20 és 65 fok között változtatható. 12 db Kh-55SM (kódneve Kent) nukleáris ballisztikus rakétával rendelkezik. Az Kh-55SM amerikai kódja AS-15B, 1981-ben állították hadrendbe. Hatótávolsága 3000 km. 1 db 200 kilotonna erejű nukleáris

töltetet szállíthat. A 11 db Tu-160 bombázón 35 db nukleáris töltet képezi a haderő részét. (Podvig 2001: 339-399, 2014c) 200 kilotonna hatóerővel számolva, a 35 db nukleáris töltet 7 megatonna hatóerőt képvisel.

Összefoglalásul elmondható, hogy az orosz stratégiai védelmi erők 369 db hadászati eszközzel képesek nukleáris töltetet célba juttatni. A nukleáris töltetek összesített hatóereje 644,2 megatonna. Ez a Hirosimánál bevetett 15 kilotonnás fissziós uránbombát (Little Boy) és a Nagaszakinál bevetett 21 kilotonnás fissziós plutóniumbombát (Fat Man) alapul véve, 42496 db Little Boy és 30676 db Fat Man hatóerejét teszi ki.

2.2. Az Amerikai Egyesült Államok stratégiai védelmi erőinek áttekintése

Az USA stratégiai védelmi erejének irányítását a Védelmi Minisztérium (DoD – Department of Defense) végzi. A minisztériumon belül a Rakétavédelmi Igazgatóság (MDEB – Missile Defense Executive Board) látja el a koordinációs feladatokat és együttműködik a Stratégiai Parancsnoksággal (STRATCOM – Strategic Command). A stratégiai védelmi erő egységei a légierő és a tengerészet kötelékében működnek. (U.S. Department of Defense, 2010: VI-VII)

2.2.1. A légierő interkontinentális ballisztikus rakétái

Az USA légierőjének globális csapásmérő parancsnokságánál (USAF Global Strike Command) 2014-ben 454 db interkontinentális ballisztikus rakéta áll hadrendben.

A 454 db LGM-30G Minuteman III interkontinentális ballisztikus rakéta, melyek Wyomingban, az F. F. Warren légitámaszponton, Észak-Dakotában, a Minot légitámaszponton és Montanában, a Malmstrom légitámaszponton állomásoznak. A Minuteman III hadrendbe állítása 1970-ben kezdődött, hatótávolsága 13000 tengeri mérföld. A Minuteman III a világ első rakétája, amely több robbanófej szállítására képes. A rakétákon 3 db W87 típusú nukleáris robbanófej szállítható, de jelenleg egyet hordoznak. A W87 egy termonukleáris robbanófej, a fissziós szakaszhoz biztonságosan tárolható, műanyagba kevert TATB robbanóanyagot, a fúziós szakaszhoz

dúsított uránt tartalmaz. Két fázisban robban: a fissziós robbanás váltja ki a fúziós robbanást. A W87-et 1987-ben állították hadrendbe, hatóereje 300 kilotonna. (Globalsecurity.org 2014a, U.S. Air Force 2014a, U.S. Department of Defense 2014, Wolfsthal, Lewis & Quint 2014: 21) 300 kilotonna hatóerővel számolva, a 454 db nukleáris töltet 136,2 megatonna hatóerőt képvisel.

2.2.2. A tengerészet stratégiai tengeralattjárói

Az USA tengerészeténél 2014-ben 14 db ballisztikus rakétahordozó atomtengeralattjáró áll hadrendben.

14 db Ohio osztályú atom-tengeralattjáró, melyek Washington államban, Bangorban, és Kaliforniában, Kings Bay-ben állomásoznak. Az Ohio osztály hadrendbe állítása 1981-ben kezdődött. 24 db UGM-133A D5 Trident-II ballisztikus rakétával rendelkezik. A Trident II-t 1990-ben állították hadrendbe. Hatótávolsága 7300 km. A rakéták jelenleg 1 db W76, vagy W88 típusú nukleáris robbanófejet hordoznak.

A W76 egy termonukleáris robbanófej. A W76-ot 1987-ben állították hadrendbe, hatóereje 100 kilotonna.

A W88 egy termonukleáris robbanófej A W88-at 1989-ben állították hadrendbe, hatóereje 475 kilotonna. (Globalsecurity.org 2014b, 2014c, 2014d, U.S. Department of Defense 2014, Wolfsthal, Lewis & Quint 2014: 14)

475 kilotonna hatóerővel számolva, a 14 tengeralattjáró mindegyike 24-24 db rakétát szállít, a rajtuk levő 336 db nukleáris töltet 159,6 megatonna hatóerőt képvisel.

2.2.3. A légierő stratégiai bombázói

Az USA légierőjének globális csapásmérő parancsnokságánál (USAF Global Strike Command) 2014-ben 78 db stratégiai bombázó áll hadrendben, ezek a következő típusokba sorolhatók (U.S. Department of Defense 2014):

58 db B-52H stratégiai bombázó, melyek Louisianában, a Barksdale légitámaszponton és Észak-Dakotában, a Minot légitámaszponton állomásoznak. A B-52H hadrendbe állítása 1962-ben kezdődött, kódneve Stratofortress (Légierőd), hatótávolsága 8800 tengeri mérföld. 8 db, egyenként 75,6 kilonewton tolóerejű TF33-P-3 sugárhajtómű hajtja. A B-52H bombázókat 2013-15. között ismét felújítják, így a tervek szerint a 2040-es évekig üzemben tarthatók. A B-52H 8 db B61 Mod11, vagy 8 db B83 típusú nukleáris bombát, valamint 20 db AGM-86B nukleáris robotrakétát szállíthat.

A B61 Mod11 egy termonukleáris bunkerromboló bomba, a felszínbe hatolva, két fázisban robban: a fissziós robbanás váltja ki a fúziós robbanást. A B61 Mod11-et 1997-ben állították hadrendbe, hatóereje változtatható, legfeljebb 340 kilotonna.

A B83 egy termonukleáris gravitációs bomba, irányítás nélkül, szabadesésben ér célt. A B83-at 1983-ban állították hadrendbe, hatóereje változtatható, legfeljebb 1,2 megatonna.

Az AGM-86B egy termonukleáris töltettel ellátott, levegőből indítható robotrakéta, amely sugárhajtóművel, GPS navigációs rendszerrel és bunkerromboló képességgel rendelkezik. Az AGM-86B-t 2001-ben állították hadrendbe, hatótávolsága 2400 km. A rakéta egy W80 Mod1 típusú termonukleáris robbanófejet szállít. A W80 Mod1-et 1983-ban állították hadrendbe, hatóereje változtatható, legfeljebb 150 kilotonna. (Globalsecurity.org 2014e, 2014f, 2014g, U.S. Air Force 2014b, 2014c, Wolfsthal, Lewis & Quint 2014: 18)

1,2 megatonna hatóerővel számolva, az 52 db bombázó 464 db B83 bombát szállít, amely 556,82 megatonna hatóerőt képvisel. 150 kilotonna hatóerővel számolva, az 52 db bombázó 1160 db AGM-86B robotrakétát szállít, amely 174 megatonna hatóerőt képvisel. A B-52H bombázók összesített nukleáris hatóereje 730,82 megatonna.

20 db B-2A stratégiai bombázó, melyek Missouriiban, a Whiteman légitámaszponton állomásoznak. A B-2A hadrendbe állítása 1989-ben kezdődött, kódneve Spirit (Lélek), hatótávolsága 6500 tengeri mérföld. 4 db, egyenként 84,5 kilonewton tolóerejű F118-GE-100 sugárhajtómű hajtja. A B-2A lopakodó bombázó, azaz a légvédelem számára alig észlelhető. A B-2A 16 db B61 Mod11, vagy 16 db B83 típusú nukleáris bombát szállíthat. (U.S. Air Force 2014d, Wolfsthal, Lewis & Quint 2014: 18)

1,2 megatonna hatóerővel számolva, a 20 db bombázó 320 db B83 bombát szállít, amely 384 megatonna hatóerőt képvisel.

Összefoglalásul elmondható, hogy az amerikai stratégiai védelmi erők 546 db hadászati eszközzel képesek nukleáris töltetet célba juttatni. A nukleáris töltetek összesített hatóereje 1410,62 megatonna. Ez a Hirosimánál bevetett 15 kilotonnás fissziós uránbombát (Little Boy) és a Nagaszakinál bevetett 21 kilotonnás fissziós plutóniumbombát (Fat Man) alapul véve, 94041 db Little Boy és 67172 db Fat Man hatóerejét teszi ki.

2.3. Az Új START megállapodás és hatása a stratégiai védelmi erőkre

2010. április 8-án, Prágában az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország megkötötte az Új START megállapodást. A megállapodás a stratégiai támadófegyverek számának csökkentését célozza. A felek rögzítik, hogy a stratégiai védelmi rendszerekre a szerződés nem vonatkozik. A szerződésben felsorolják a hadrendben álló interkontinentális ballisztikus rakéták (ICBM), tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakéták (SLBM), nehézbombázók típusait. Rendelkeznek arról, hogy 2018. február 5-re a hadrendben álló ICBM-ek, SLBM-ek, nehézbombázók összesített számát 700-ra, az ezeken hadrendben álló nukleáris robbanófejek számát 1550-re csökkentik. Ezen felül összesen 100 db ICBM, SLBM és nehézbombázó állhat karbantartás alatt, a többit le kell szerelni. Új eszközök fejlesztése és gyártása nem tilos, a szerződés csak a hadrendben álló fegyverek számát korlátozza. (U.S. Department of State 2011: 1-8)

2.3.1. Az orosz stratégiai védelmi erők reformja

Oroszország az Új START megállapodásban rögzített leszerelés mellett megkezdte stratégiai védelmi rendszereinek modernizálását. A stratégiai rakétavédelem, a stratégiai tengerészet és a stratégiai légierő számára is új, hatékonyabb fegyvereket fejlesztenek, melyek bevezetése már megkezdődött.

A stratégiai rakétavédelem új eszköze az RS-24 YARS (SS-29) rakétarendszer, amely a

Topol-M (SS-27) rendszer továbbfejlesztése. Hatótávolsága 10 000 km, négy függetlenül irányítható robbanófejjel szerelhető fel (MIRV rendszer – multiple independent reentry vehicle). Az RS-24 az R-36M2 (SS-18) és az UR-100NUTTH (SS-19) rendszereket váltja fel 2026-tól. Silóból és járműről is indítható. (Globalsecurity.org 2014h)

A stratégiai tengerészet új atom-tengeralattjáró-osztályt, a 955 Borej-t (Északi szél) állít hadrendbe. Az első két Borej osztályú tengeralattjáró, a Jurij Dolgorukij és az Alekszandr Nevszkij 2013 óta a tengeri flottánál szolgál. A Borej-eken a 2014. év végén nincsenek nukleáris rakéták, mert azok fejlesztése még folyamatban van.

A tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakéták új nemzedéke az R-30 Bulava (buzogány, amerikai kódja SS-N-30), amely a Topol-M (SS-27) rendszer továbbfejlesztése. Hatótávolsága 10 000 km, hat függetlenül irányítható robbanófejjel szerelhető fel. Az R-30 2013-tól áll hadrendben, de jelenleg még nukleáris robbanófejek nélkül tesztelik. A legutóbbi tesztelésre 2014. november 28-án került sor, amikor az Alekszandr Nevszkij atom-tengeralattjáró a Barents-tengerről kilőtt egy R-30 rakétát, amely sikeresen célba talált a Kamcsatka-félszigeten levő Kura tesztövezetben. (Globalsecurity.org 2014i)

A stratégiai légierő számára új, nukleáris töltettel ellátott robotrakéta fejlesztése zajlik, melynek típuszáma Kh-102. A Kh-102 hatótávolsága 3000 km, 250 kilotonna hatóerejű nukleáris robbanófejjel és GLONASS műholdas navigációs rendszerrel rendelkezik. A robotrakéta tesztelése 1995. óta folyik, hadrendbe állítása a 2014. év végéig még nem történt meg. (Missilethreat.com 2014)

2.3.2. Az amerikai stratégiai védelmi erők modernizációja

Barack Obama 2013. júniusi berlini beszédében kijelentette, folynak az egyeztetések az Új START megállapodásban rögzítettnél szigorúbb korlátozás bevezetéséről. A tervezett megállapodás további egyharmaddal csökkentené a hadrendben tartható nukleáris robbanófejek számát. Az Új START megállapodás szenátusi jóváhagyási vitájában Obama több, mint 200 billió USD finanszírozási igényt jelentett be, ami a nukleáris arzenál 2020-ig tartó cseréjének pénzügyi

fedezete. A kongresszus védelmi bizottságának 2011. novemberi jelentése (1251-es jelentés) a 2014-es költségvetési évre 214 billió USD költségvetési kiadást tart szükségesnek a 2010-ben alkotott szövetségi védelmi törvényben felsorolt nukleáris védelmi feladatok fedezésére. Az illetékes szenátusi bizottság 2011-ben úgy határozott, a költségvetési plafon elérésekor működésbe lépő költségvetési megszorítások nem érintik a költségvetés nukleáris védelmi tételeit. A 1251-es jelentés titkos, de a kormány kiadott egy nyilvános összefoglalót, melyből számos részlet megismerhető.

A 1251-es jelentés nyilvános adataiban számos ellentmondás található. Egyrészt, tízéves, 2010-2020 közötti időszakra vonatkozik, ezzel szemben a védelmi minisztérium már tett közzé adatokat arról, hogy a 2024-29. közötti időszakban esedékessé válik 5 új stratégiai tengeralattjáró, 72 nagy hatótávolságú bombázó és 240 ICMB beszerzése. Másrészt, az új bombázó és az új ICBM fejlesztése nem oldható meg a 1251-es jelentésben számított 1,7 billió és 20 millió USD-ből, ennél jóval többre lesz szükség. Mindez arra mutat, hogy a nukleáris védelmi kiadások olyan magas szintre nőnek, ami legutóbb az 1980-as években, a Reagan elnök által felfuttatott védelmi program idején volt tapasztalható. A jelenlegi fegyverek élettartama miatt a következő 30 évben szükségessé válik a teljes nukleáris arzenál cseréje, ez a jelenlegi fegyverek bekerülési értékével számolva 872 billió és 1 trillió USD közé tehető összesített kiadási tételt jelent a következő három évtized költségvetéseire elosztva. (Wolfsthal, Lewis & Quint 2014: 7-11)

A tengerészetnél hadrendben álló 14 Ohio osztályú atomtengeralattjáró cseréje a lejáró élettartam miatt 2027-42 között esedékes. Az új tengeralattjárók beszerzése húzódik, ezért az átmeneti időszakban a hadrendben álló tengeralattjárók számát várhatóan tízre kell csökkenteni. Az SSBN(X) kódnéven futó új eszközök a tervek szerint új szabványra épülő SLBM-eket kapnak és a nukleáris meghajtást elektromos meghajtás váltja fel. (Wolfsthal, Lewis & Quint 2014: 14-17)

A légierő B-52H és B-2A típusú stratégiai bombázói a védelmi minisztérium adatai szerint 2040-2050-ig üzemben tarthatók. Emellett folyik egy újabb bombázótípus fejlesztése, amely LRS-B (Long Range Strike-Bomber / nagy hatótávolságú csapásmérő-bombázó) kódnéven fut. A védelmi minisztérium 80-100 db LRS-B beszerzését tervezi. A légierő következő ötéves kiadási tervében 10 billió USD, egy kongresszusi bizottsági tanulmányban pedig 31 billió USD K+F és 61 billió USD

beszerzési költség szerepel az LRS-B-t illetően. (Wolfsthal, Lewis & Quint 2014: 18-21)

A légierő Minuteman III nukleáris interkontinentális ballisztikus rakétái az elmúlt években estek át egy felújítási programon, így 2030-ig hadrendben tarthatók. A nyilvánosságra hozott tervek között nem szerepel a Minuteman III cseréje, de folyamatos felújításuk várható. (Wolfsthal, Lewis & Quint 2014: 21-25)

A nukleáris robbanófejek esetében élettartam-növelő projektek indultak, melyeket az NNSA (National Nuclear Security Administration – Nemzeti Nukleáris Biztonsági Hivatal) koordinál. Az NNSA a DoE (Department of Energy – Energiaügyi Minisztérium) szakosított szerve. A tervezés iránya szerint három robbanófej-típus maradna hadrendben, amelyek mind az ICBM-eken, mind az SLBM-eken szállíthatók. Két nukleáris bomba maradna hadrendben, melyeket a két bombázó bármelyike szállíthat. Ezen felül tervben van egy új, LRSO kódneven futó robotrakéta fejlesztése, amelyhez egy új típusú nukleáris robbanófej fejlesztése is folyik. A robotrakétát az új, fejlesztés alatt álló stratégiai bombázó, az LRS-B szállítja majd. Az LRSO a tervek szerint 2038-ra készül el és fejlesztése a DoE hosszútávú, 25 éves költségvetési terve szerint 12 billió USD-be kerül. (Wolfsthal, Lewis & Quint 2014: 25-27)

Összefoglalásul, látható, hogy az Új START megállapodás a mennyiségi korlátozások tekintetében a leszerelést hivatott megvalósítani, ám azzal, hogy nem tiltja a nagyobb hatóerejű nukleáris töltetek alkalmazását, valójában lehetővé teszi a fegyverkezés folytatását és a nukleáris elrettentő erő növelését.

2.4. Az új globális kormányzás orosz modellje

Az 1945-ben létrehozott, az ENSZ alapokmányára épített nemzetközi egyezményrendszer a 2. világháború utáni határok sérthetetlenségén, az ENSZ legitimitásán és a Biztonsági Tanács konfliktuskezelő hatáskörén alapul. Ez az államközpontú rendszer a bipoláris világrend megszűnésével még nem rendült meg, de a 21. század eseményei, államok összeomlása és újjászervezése, a terrorizmus és extrémizmus, a fegyver- és drogkereskedelem fokozódása kritikus

pontra juttatták el. Az a nézőpont, hogy Oroszország egy a sok közül, Oroszország számára nem elfogadható, mert e nézőpont hirdetői a nemzetközi színtér minden szereplőjétől elvárják a liberális hierarchia, status quo elfogadását. Oroszország ehelyett olyan utat választott, amely a lehető legkisebb politikai konfrontációval, ám fokozott gazdasági kooperációval jár. Az innovációs és technológiai együttműködések a nyugati normarendszerrel szemben alternatívák állítását is lehetővé teszik.

A feltörekvő piacok globális szerepének növekedését a BRICS és a G20 tevékenysége is jelzi és azt mutatja, hogy a globális hatalmi erőter központja nyugatról kelet és dél felé mozdul el. Ezért Oroszország, az Európai Unióhoz és az Amerikai Egyesült Államokhoz hasonlóan, keleti kapcsolatainak erősítésén dolgozik. A BRICS eközben azon dolgozik, hogy ellenpólust alakítson ki az euro-atlanti közösséggel szemben. (Konkov & Nikoghosyan 2014: 4-7 & 24-45)

2.4.1. Az új globális kormányzás négy pillére

Az ENSZ, a NATO és az EBESZ képtelenek arra, hogy kezeljék a 21. század kihívásait, mert a P5 (az ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagjai) érintettsége esetén a döntéshozatali folyamat lelassul. Az Amerikai Egyesült Államok és az EU által egyoldalúan bevezetett szankciók tovább csökkentik az ENSZ szerepét. A békefenntartó műveletek inkább befagyasztyják a konfliktust, ahelyett, hogy a megoldását segítenék. A Biztonsági Tanács reformja a P5 hatalmi rivalizálása miatt évtizedek óta húzódik. Világosan látható, hogy az ENSZ jelenlegi formájában nem képes arra, hogy hosszútávon megvalósítsa, vagy fenntartsa a világbékét, ami eredeti célkitűzése.

Az új globális rendszer első pillérét a nemzetközi szervezetek (pl. BRICS, Sanghaji Együttműködési Szervezet) jelentik, melyeknek a jelenleginél nagyobb szerepet kell adni az államközi biztonsági együttműködés terén. Második pillérként a feltörekvő piacok szerepének növelése szükséges az ENSZ döntéshozatali folyamataiban, illetve a leszerelési kérdésekben. Harmadik pillérként a G20 döntéshozó jogköreit kell kibővíteni, ezzel elérhető az euro-atlanti térség szerepének csökkentése és a csendes-óceáni térség szerepének növelése a nemzetközi folyamatok irányításában. Negyedik pillérként biztosítani kell, hogy az új globális rendszer a hatalmi egyensúlyon alapuljon, vagyis képes legyen dinamikusan követni a hatalmi súlypontok változását. (Konkov & Nikoghosyan 2014: 24-58)

2.4.2. A G20 szerepe az új globális kormányzás megvalósításában

Az új globális kormányzás bevezetésének első lépcsőjét a G20 szerepének átalakítása jelentheti. A G20 egyedisége két tényezőben látható. Az egyik, hogy a fejlett országok (pl. G7) és a feltörekvő piacok (pl. BRICS) közötti állandó vitafórumként működik. A 20 ország a világ GDP-jének 85%-át állítja elő és a világ népességének kétharmadát adja. A másik, hogy a résztvevő országok más országokat és szervezeteket is meghívhatnak a megbeszélésekre. Ez a két tényező reális esélyt nyújt arra, hogy érdemi vita, majd megegyezés alakuljon ki a globális kormányzás jövőjéről. Lehetővé teszi továbbá, hogy a G20 egyfajta új ernyőszervezetként maga köré szervezze a Bretton-Woods-i intézményrendszert, az OECD-t, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetet, a Világkereskedelmi Szervezetet, egyéb szervezeteket és bevonja a döntéshozókészítésbe ezek szakértőit. Ezeken túlmenően, a G20 mellett számos munkacsoport működik, így a pénzügyi világ és a tudományos világ képviselői is a fórum részévé válnak. (Konkov & Nikoghosyan 2014: 12)

2.4.3. Az ENSZ reform orosz modellje

Az új globális kormányzás bevezetésének második lépcsőjeként az ENSZ Biztonsági Tanácsának döntéshozatali szabályait kell átalakítani. Az elmúlt hét évtizedben a P5 ragaszkodott az ENSZ alapjain nyugvó biztonsági rendszer fenntartásához, miközben magát a biztonsági rendszert nem is sikerült teljes mértékben bevezetni. Azért nem, mert az ENSZ alapokmánya szerint, ha egy állam indokolatlanul alkalmaz erőszakot, akkor az ENSZ Biztonsági Tanácsának döntése alapján az ENSZ tagállamok kollektív büntetőintézkedésével kell számolnia. Ám az ENSZ alapokmány 51., önvédelemről szóló cikkelyének rugalmas értelmezésével számos tagállam egyedül, vagy szövetségesek bevonásával büntet, akár az ENSZ BT döntése nélkül is, ez pedig az ENSZ kudarcát jelenti.

Az eredeti célok csak úgy valósíthatók meg, ha a BT döntéshozatali szabályai megváltoznak. A 'konszenzus mínusz egy' módszer alkalmazása azt jelentené, hogy a döntésben közvetlenül érintett BT tag nem emel vétót olyan esetben, amikor a másik négy tag egyetértésre jut.

A változtatás másik módja a 'konstruktív tartózkodás' intézményének bevezetése. Ebben az

esetben a döntésben közvetlenül érintett BT tag tartózkodik a döntéshozatalban, ám különalkut köthet más tagállamokkal, mellyel befolyásolhatja a döntést.

A BT működése más módon is átalakítható, például új állandó tagok beemelésével. Ezzel a feltörekvő piacok is tényleges döntési jogokat kapnának a biztonsági kérdésekben. A jelenlegi helyzetben India, Németország, Brazília és Dél-Afrika állandó BT tagsága jöhet szóba. (Konkov & Nikoghosyan 2014: 53-54)

2.4.4. A globális gazdasági kormányzás orosz modellje

A feltörekvő piacok a globális gazdasági kormányzás jelenlegi folyamataiban minimális döntési jogosítvánnyal rendelkeznek, miközben a világgazdaságban betöltött szerepük folyamatosan nő. Erre adott válasz a G7-tel párhuzamosan a G20 csoport létrehozása. E folyamatba illeszkedve, el kell gondolkodni a Bretton-Woods-i intézményrendszer átalakításán is.

A Bretton-Woods-i rendszerben az országok a döntési jogokat gazdasági erejük alapján kapják. A G20 csoport tagjai között már megegyezés született az IMF-en belüli szavazati arányok módosításáról, ez azonban jelenleg a tagállami ratifikációs szakaszban elakadt. Ez a reformcsomag az IMF kvóták megduplázását és a feltörekvő piacok szavazati arányának 5%-os növelését tartalmazza, valamint az igazgatótanácsi tagok megválasztásába az öt legnagyobb kvótával rendelkező IMF-tagország mellé bevonja a többi tagországot, miközben csökkenti az EU tagállamok igazgatótanácsi képviseletét.

Alternatív megoldásként a tagállamok szavazatainak súlyát érdemes a gazdasági növekedéshez kötni. Ezzel egy dinamikus szavazati rendszer hozható létre. Emellett meg kell kezdeni a monetáris politikák egyeztetését, ami lehetővé teszi a kívülről érkező gazdasági sokkhatások minimalizálását. Ennek az egyeztetésnek hatékony színtere lehet a G20 csoport. További lehetőség a kulcsvaluta-rendszer reformja, a jelenleg domináns USD és EUR mellett egyéb valuták bevezetése a regionális elszámolásokban. Ezzel csökkenthetők a globális pénzügyi ingadozások, feltéve, hogy az egyes régiók más-más elszámolóvalutát alkalmaznak a regionális kereskedelemben. (Villafranca & Villa 2014: 2-9).

Összefoglalva, Oroszország azon dolgozik, hogy a feltörekvő piacokat bevonja a globális

kormányzás döntéshozatali folyamataiba. Az új globális kormányzást egyfajta dinamikus egyensúlyi modell mentén képzelel el. A kormányzási struktúra kulcsszereplője a G20, mely alá a meglévő multilaterális szervezetek beszervezhetők. Az ENSZ BT reformját illetően a '*konszenzus mínusz egy*' módszer, illetve a '*konstruktív tartózkodás*' intézményének bevezetését javasolja, India, Németország, Brazília és Dél-Afrika felvételével a BT állandó tagjai közé. A gazdasági kormányzás tekintetében az IMF kvótarendszerében is fontos a feltörekvő piacok szavazati arányának növelése, illetve a gazdasági növekedéshez kapcsolt szavazati arány bevezetése. Oroszország javasolja az alternatív, regionális kulcsvaluta-rendszerek bevezetését a nemzetközi kereskedelemben.

2.5. Az új globális kormányzás amerikai modellje

Barack Obama 2009-es elnöki beiktatása óta a fejlett országok és a feltörekvő piacok közös nemzetközi szerepvállalása mellett áll ki. Kitart amellett, hogy az Egyesült Államoknak vezető szerepe van a béketeremtésben, de visszalép abból, hogy ez a szerep kizárólag az Egyesült Államoké. Obama célja, hogy az Egyesült Államok mellett más nagyhatalmak is hasonló mértékben vegyenek részt a globális biztonsághoz kapcsolódó feladatok megoldásában. E folyamatnak a része a G20 egyeztetési fórum bevezetése a G8 mellett, vagy az IMF és a Világbank szervezeti átalakításának támogatása, bár a részletekről még nincs megegyezés. Az ENSZ Biztonsági Tanács bővítésének ügyében az Egyesült Államok nem állt a reform mellé. Ugyanígy nem sikerült eredményeket elérni a nukleáris leszerelés és a klímavédelem terén sem. Az USA a kudarcok után bilaterális megállapodások megkötésén dolgozik.

A globális kormányzás struktúrájának első eleme az Obama-kormányzat szerint a multilaterizmus erősítése. Ennek legjelentősebb eleme a G20 szerepének növelése és állandó vitafórummá alakítása.

A második elem a biztonsági interdependencia: a nagyhatalmi versengés helyét át kell, hogy vegye a globális fenyegetésekkel (nukleáris, vagy klímakérdésekkel) szembeni kollektív fellépés. Azok a fejlett országok és feltörekvő piacok, melyek egy-egy régióban meghatározó hatalmi tényezővé váltak, fel kell, hogy lépjenek a regionális biztonságot érintő kérdésekben.

A nemzetközi intézmények szerepének elismerése a nemzetközi kapcsolatokban a vízió harmadik eleme. Egyrészt, a 2. világháborút követően kialakult nemzetközi politikai rendszer

elősegítette az Amerikai Egyesült Államok befolyásának megőrzését a multilaterális szervezetekben. Másrészt, a feltörekvő piacok, az új hatalmi tényezők a nemzetközi szervezeteken keresztül sikeresen integrálhatók a jelenlegi rendszerbe, 'szocializálhatók' a létező szabályok mentén. Ez a létező hatalmi viszonyok megőrzésére is kedvezően hat.

Az negyedik elem, a feltörekvő piacok, mint új hatalmi tényezők integrálásának igénye azt is mutatja, hogy az Obama-kormányzat elismeri: megkezdődött az elmozdulás a multipoláris világrend irányába. A kormányzat azonban inkább a multipartnerség kifejezést használja, mivel a feltörekvő piacokat csak akkor ismeri el hatalmi tényezőként, ha azok elismerik a hatalmi status quo-t, azaz nem veszélyeztetik a fejlett országok jelenlegi hatalmi pozícióit. Ennek hiányában csak egy korlátozott, a biztonsági együttműködésre szorító szerepnövekedésre számíthatunk a feltörekvő piacok vonatkozásában, melyek közül kiemelve jelenik meg Kína, India, Brazília, Törökország, Indonézia és Dél-Afrika.

Ötödik tényezőként az Obama-kormányzat azt emeli ki, hogy minden országnak felelőssége van a nemzetközi egyezmények betartatásában, legyen az a tömegpusztító fegyverek leszerelése, vagy az üvegházgáz-kibocsátás csökkentése.

Hatodik elemként egyfajta wilsonizmus jelenik meg, amely az Egyesült Államok külpolitikai céljaként az emberi jogok elismerését és a demokrácia terjesztését jelöli ki. Újdonságot jelent, hogy Obama elismeri, minden ország a saját útját járva, nem külső nyomásra, hanem belső késztetések hatására jut el a demokráciáig. Ő tehát nem az amerikai demokrácia másolását, hanem a saját kulturális környezetbe ágyazott, egyedi, akár 'tökéletlen' demokratikus modellek kialakulását vízionálja. (Patrick 2010: 1-4)

2.5.1. Az új amerikai modell a reális lehetőségek tükrében

Az Obama-kormányzat a multilaterális rendszer partnerségen alapuló reformját tűzte ki célul. Ám már az első pillanatban látható volt, hogy a program megvalósítását három, áttörhetetlennek tűnő akadály gátolja. Három fő akadály mellett, az USA geopolitikai érdekei is más irányba mutatnak: a multilaterizmus helyett az ad hoc és ötletszerű intézkedések felé.

A reform első akadályát külpolitikai tényezők jelentik. Egy új rendszer bevezetése során az USA jóval kisebb külpolitikai befolyással tud fellépni, mint a jelenlegi rendszer kialakításának

idején, az 1940-es években. A feltörekvő piacok elképzelt integrálása sem valósítható meg, hiszen kicsi az esélye, hogy ezek az országok feltétel nélkül elismerik a fennálló hatalmi viszonyok elismerése. Tabula rasa sem valósulhat meg: a jelenlegi rendszer számos nemzetközi szervezetből áll, amelyek között feladatátcsoportosítás, a felelősségi körök újraosztása, szervezetek összevonása, vagy akár megszüntetése nem valósítható meg az újraszabályozási folyamatok komplexitása miatt. További probléma, hogy a jelenlegi politikai környezet, a válságból kilábaló gazdaságok problémái miatt a társadalmi környezet nem alkalmas radikális változások végigvitelére: ehhez egy győzelmi pillanatra lenne szükség. Emellett, a döntéshozó szervek létszámának bővítésére van szükség, ami egyes vélemények szerint csökkenti a hatékonyságot.

A reformnak belpolitikai akadályai is vannak, melyek abból erednek, hogy az USA a multilaterális rendszerrel lényegében a saját mozgásterét korlátozza. Ennek a gondolatmenetnek az egyik forrása, hogy a multilaterális egyezményeknek a kis befolyással rendelkező országok számára hatalomnövelő, a nagyhatalmak számára hatalomkorlátozó hatása van. Az USA kiugró katonai ereje sokakban azt az igényt támasztja, hogy az USA nemzetközi tevékenységével szemben megengedőbbnek kellene lenni, arra alapozva, hogy a válsághelyzetek megoldása egyes esetekben az USA katonai ereje nélkül kivitelezhetetlen. Az elhivatottság végzete (*manifest destiny*) elv is a reformok, az USA befolyásának csökkentése ellen hat. A hatalmi ágak szétválasztásának elve szintén ebbe az irányba mutat, a külpolitika alakítása ugyanis szenátusi hatáskör, ami gyakran megnehezíti az USA elnökének külpolitikai mozgásterét.

A harmadik akadályt a multilaterális intézmények tervezett szerepnövelése és az ad hoc intézkedések gyakorlata közötti ellentét jelenti. Szembetűnő példa a 9/11, illetve a terrorizmus elleni harc. Ezekben az esetekben az USA a multilaterális intézmények döntéshozatalának lassúságára hivatkozva, saját érdekei mentén cselekszik a nemzetközi szinten. Az USA által létrehozott alkalmi szövetségek, nemzetközi koalíciók is az ad hoc gyakorlat példái, melyek kilépnek a multilaterális intézményi keretből. Obama számára a kihívás az lehet, hogy ezeket a nemzetközi koalíciókat az intézményi keret kiegészítéseként, és ne annak helyettesítéseként alkalmazza. (Patrick 2010: 4-8)

2.5.2. Az új globális kormányzás bevezetése

Az Obama-kormányzat által tervezett globális kormányzási modell egyik megvalósítható eleme a nemzetközi gazdasági vitafórumok bővítése. A G20 sikeres működését látva felmerül, hogy a gazdasági kérdések mellett politikai egyeztető fórumként is működjön. A tervek szerint a G20 fórumán gazdasági, klímavédelmi, energiaügyi és egészségügyi kérdések vitája folya, míg a G8 éves értekezletein kerülne sor az érzékenyebb politikai és biztonsági kérdések rendezésére. Az USA az érzékeny kérdések G8-on belül tartásával korlátozni tudja Oroszország befolyását azzal, hogy a G8-ban az USA szövetségesei vannak túlsúlyban. Valós lehetőség a G8 eseti bővítése is, az éppen tárgyalt kérdés jellegétől függően. (Patrick 2010: 10-11)

2.5.3. Az ENSZ reform amerikai modellje

A globális kormányzás megújításának egy másik megvalósítható eleme az ENSZ reformja. Az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa elemezte a nemzetközi politikai színtér néhány szereplőjének az ENSZ reformmal kapcsolatos álláspontját, hogy olyan opciókat találjon, melyekhez részükről támogatás szerezhető. Az egyik vizsgált szereplő az Európai Unió. Az EU támogatja az ENSZ hatásköreinek vizsgálatát, az ENSZ kulcsszerveinek reformját és növelni szeretné az ENSZ fejlesztéspolitikában betöltött szerepét. Egy másik szereplő, a G77 az ENSZ legfontosabb feladatának a fejlesztéspolitikát tartja, a Milleniumi Fejlesztési Célokban rögzített feladatok mentén rendezné át az egyes szervek hatásköreit, de az ENSZ közgyűlést tartja a döntéshozatal fő helyszínének. A fejlett országok csoportja az ENSZ lassú reformját támogatja és költségcsökkentési igénnyel lép fel. (Blanchfield 2011: 18-20)

Az ENSZ reformjával kapcsolatos intézkedések két kategóriába sorolhatók, attól függően, hogy igénylik-e az ENSZ alapokmányának módosítását, amely a közgyűlés kétharmados támogatása esetén valósítható meg.

Az ENSZ alapokmányának módosítására először 1963-ban, legutóbb 1973-ban került sor. A sikeres módosítások a biztonsági tanács létszámát tizenegyről tizenötöre, az ECOSOC (gazdasági és

szociális tanács) tagjainak kétlépcsős növelését célozták. Ilyen típusú kezdeményezések esetében tehát valós esélye van az ENSZ reformjának.

Az alapokmány módosítása nélkül is végigvihetők reformfolyamatok. Az ENSZ közgyűlése számos esetben fogadott el reformjavaslatokat, melyek az ENSZ működésének hatékonyabbá tételét tették lehetővé. Hasonló intézkedésekkel a jövőben is megvalósítható az ENSZ reformja. (Blanchfield 2011: 22-24)

Eközben az Obama-kormányzat célja a feltörekvő piacok és a fejlett országok közötti ún. Észak-Dél törésvonal megszüntetése. Ahhoz, hogy Obama kongresszusi támogatást szerezzen a feltörekvő piacok döntési jogosítványainak növeléséhez, elengedhetetlen, hogy ezek az országok aktív közreműködése már a jogosítványok megadása előtt látható legyen (*out of box* hozzáállás).

A biztonsági tanács bővítése az Obama-kormányzat számára nem prioritás, annak ellenére, hogy a BT összetétele kormányzati vélemény szerint sem tükrözi a világpolitikai erőviszonyokat. Az is elhangzott, hogy a BT szerkezetének változatlanul hagyása hosszú távon legitimációs válságot is okozhat. Az azonban továbbra sem megoldott, hogy az USA hogyan tudja saját érdekeit érvényesíteni abban az esetben, ha a BT reformjáról szóló vitát megnyitják.

A BT bővítésnek az USA számára ideális forgatókönyve szerint Németország, Japán, Brazília és India kapna állandó tagságot. Ez az USA számára kedvező szavazatokat jelentene: Németország és Japán részéről a legtöbb esetben, míg Brazília és India részéről számos esetben. Az ENSZ közgyűlési jóváhagyás azonban kritikus pont. A közgyűlés ugyanis a négy állandó tag jóváhagyását várhatóan a nem állandó BT-tagok létszámának növeléséhez köti. Ez hat, de inkább 8-9 új nem állandó BT-tagot jelent, ami már megnehezíti, hogy az USA saját érdekeit érvényesítse a kibővített BT döntéshozatalában. (Patrick 2010: 8-10)

2.5.4. A globális gazdasági kormányzás amerikai modellje

A globális kormányzás megújításának egy másik megvalósítható eleme a globális gazdasági kormányzás területe. Az elmúlt évek gazdasági válsága egyértelművé tette, hogy a Bretton-Woods-i rendszer kiigazításra szorul.

A Nemzetközi Valutaalap (IMF), valamint a G20 csoport tagjai megegyeztek arról, hogy az

IMF tartalékalapként való működése kevés, emellé egy bankjellegű szerepkört kell társítani, amely akár a fejlett országok számára is gyors kölcsönfelvételt tesz lehetővé. Az IMF pénzalapjának bővítéséről is megegyezés született, továbbá folyamatban van a feltörekvő piacok szavazati arányának növelése. Eközben néhány ország jelezte, nem szeretné, ha az IMF központi bank-jellegű hatáskört, vagy akár felügyeleti jogkört kapna. A szavazati arányok további módosítása esetén az USA érdeke, hogy figyelembe vegyék az alapba történő befizetéseket is, ezzel a módszerrel ugyanis az USA szavazati aránya növekedne. (Patrick 2010: 11-13)

Összefoglalva, az Obama-kormányzat egy hatpilléres rendszer mentén képzel el a globális kormányzás folyamatait. Ez az ideális rendszer azonban számos akadály miatt nem megvalósítható. A reális lehetőségek közé a G20 gazdasági, klímavédelmi, energiaügyi és egészségügyi vitafórummá, valamint a G8 politikai és biztonsági fórummá alakítása sorolható. Az ENSZ reformját illetően az alapokmány módosításával csak az ECOSOC bővítése reális. Az ENSZ BT bővítésére rövid távon nincs esély: bár Németország, Japán, Brazília és India állandó tagsága támogatható, az ENSZ közgyűlés új ideiglenes BT-tagokra vonatkozó elvárása nem. A gazdasági kormányzás tekintetében az IMF kvótarendszerében fontos a feltörekvő piacok szavazati arányának növelése, de a további kvótamódosítások során figyelemmel kell lenni az alapba történő befizetési arányokra.

Összefoglalás, következtetések

Befejezőként érdemes újra áttekinteni a bevezetőben feltett kérdéseket. Az USA külpolitikájában a mai napig jelen van a Kennan által 1946-ban felállított elvrendszer, amely a szembenálláson alapul. Az Amerikai Egyesült Államok változatlanul egy agresszív Oroszországot feltételez, amellyel szemben elszigetelési politikát valósít meg, az elszigetelés eszközeként a NATO bővítését használva.

Oroszország külpolitikai stratégiája a 21. században a feltörekvő piacok világgazdasági szerepnövekedésére válaszol azzal, hogy a regionális együttműködést segítő politikát folytat, és közös integrációs szervezetekben, a feltörekvő piacok képviselőivel vitázva keresi a fejlődés útjait.

A stratégiai elrettentés vonatkozásában ki kell mondani, hogy a fegyverkezési verseny folytatódik és működése a Cyert & DeGroot által felállított modell mentén jól leírható. Az új START megállapodás végrehajtása a minimális nukleáris elrettentés irányába mutat, de kimutatható, hogy a nagyobb hatékonyságú nukleáris töltetek hadrendbe állítási tilalma hiányzik a szerződésből, ez pedig a két szerződő ország nukleáris elrettentő erejének fokozását teszi lehetővé, a fegyverek számának csökkentése mellett.

A globális kormányzás esetében, az USA a meglévő multilaterális struktúra fenntartása mellett áll ki, ezzel saját világpolitikai, döntéshozatali súlyának fenntartását célozza. Oroszország ezzel szemben láthatóan a struktúra átalakításán dolgozik, regionális együttműködésekkel képes a feltörekvő piacokat nagy mértékben integrálni a globális kormányzás struktúráiba. A G20 szerepét mindkét ország meghatározónak tartja. Oroszország a meglévő struktúrák G20 alá szervezését reálisnak tartja. Az USA a kritikus világpolitikai kérdéseket nem utalná a G20-hoz, hanem szűk körben, a G8 keretei között tartaná. Oroszország a monetáris politika globális összehangolását és a regionális kereskedelemben az alternatív kulcsvaluták bevezetését is célszerűnek tartja.

Véleményem szerint a stratégiai elrettentés vonatkozásában a minimális elrettentés megvalósítása jó irány. A nukleáris elrettentő eszközök fejlesztésének igénye érthető, hiszen ez a tudományos fejlődést és a gazdasági növekedést is segítő stratégia részeként elfogadható. Ám ennek

tükrében radikálisabb fegyverzetcsökkentésre van szükség, olyanra, amivel az összesített elrettentő erő csökkenése is megvalósul. Ennek híján hiába változik a világpolitikai környezet, a stratégiai elrettentés és a fegyveres szembenállás szintje növekedni fog.

Az elrettentő erő csökkentése sürgető igény: Oroszország 42496 db Little Boy, vagy 30676 db Fat Man hatóerejű, illetve az USA 94041 db Little Boy, vagy 67171 db Fat Man hatóerejű nukleáris arzenálja alig felfogható erőt képvisel. Persze éppen ez a cél. Ám úgy vélem, ekkora elrettentő erő fenntartása kétségtelenül értelmetlen.

Úgy gondolom, a globális kormányzás reformjának igénye egyre erősebb. A feltörekvő piacok kitartóan és véleményem szerint hosszútávon bizonyára eredményesen küzdenek azért, hogy a világpolitika kulcskérdéseit illetően döntéshozatali jogokat kapjanak, értve ezalatt az ENSZ BT állandó tagsága iránti igényt. Reális lehetőségnek tartom a jelenlegi multilaterális rendszer jelentős részének G20 alá szervezését, ebben az esetben a G20 ernyőszervezetként működne. Az átszervezést két képcsőben tartom megvalósíthatónak: első lépcsőben az ENSZ szakosított szervezeteinek a G20 alá szervezése valósulhat meg. A biztonsági kérdések (ENSZ BT) döntéshozatala csak később lehetséges: csak akkor, ha az első lépcsővel létrejövő új globális kormányzás bizonyíthatóan hatékony és biztosítja a hatalmi viszonyok egyensúlyát, ugyanakkor rugalmasságot is mutat azzal, hogy alkalmazkodni tud az erőviszonyok változásához. Úgy látom, a változó világpolitikai környezet, a feltörekvő piacok szerepnövekedése bizonyosan növeli az Oroszország és USA közötti politikai együttműködés szintjét, csupán azért is, mert az ENSZ BT állandó tagjaiként konszenzus nélkül nem módosítható a globális kormányzás jelenlegi, 1945-ös erőviszonyokon alapuló rendszere.

További kutatást tartok szükségesnek a Cyert & DeGroot modellt illetően. Azt vizsgálnám meg, hogy ez a játékelméleti rendszer, amely a fegyverkezési versenyt modellezi, hogyan értelmezhető a diplomáciai viszonyok, két-, vagy többszereplős diplomáciai rendszerek leírására. Úgy gondolom, hogy az USA diplomáciai stratégiája a klasszikus elrettentéssel analóg módon leírható, míg Oroszország diplomáciai stratégiája a kényszerítő diplomácia jegyeit mutatja. E párhuzam mentén a Cyert & DeGroot modell diplomáciai alkalmazása véleményem szerint vizsgálható.

Irodalomjegyzék

- Blair, T. (2002): *Address by the Prime Minister of the United Kingdom*. In: NATO: NATO – Russia Council: Rome Summit 2002. NATO Office of Information and Press. p.26.
- Blanchfield, L. (2011): *United Nations Reform: U.S. Policy and International Perspectives. CRS Report for Congress. Prepared for Members and Committees of Congress*. Congressional Research Service, Washington, D.C.
- Bush, G. W. (2002): *Address by the President of the United States of America*. In: NATO: NATO – Russia Council: Rome Summit 2002. NATO Office of Information and Press. p.19.
- Clinton, W. J. & Yeltsin, B. (1998): *Joint Statement on Common Security Challenges at the Threshold of the Twenty-First Century*. In: Weekly Compilation of Presidential Documents, Volume 34-36 / 1998. p.1696-1698.
- Friedman, T. L. (1998): *Foreign Affairs; Now a Word From X*. In: The New York Times, May 2, 1998. <http://www.nytimes.com/1998/05/02/opinion/foreign-affairs-now-a-word-from-x.html>
- George, A. L. (1971): *The Cuban Missile Crisis, 1962*. In: George, A. L. & Hall, D. K. & Simons, W. E.: *The Limits of Coercive Diplomacy*. Little, Brown and Company, Boston.
- Globalsecurity.org (2014a): W87. In: Weapons of Mass Destruction. <http://www.globalsecurity.org/wmd/systems/w87.htm>
- Globalsecurity.org (2014b): *Trident II D-5 Fleet Ballistic Missile*. In: Weapons of Mass Destruction. <http://www.globalsecurity.org/wmd/systems/d-5-bkg.htm>
- Globalsecurity.org (2014c): W76-0/Mk4/W76-1/Mk4A. In: Weapons of Mass Destruction. <http://www.globalsecurity.org/wmd/systems/w76.htm>
- Globalsecurity.org (2014d): W88. In: Weapons of Mass Destruction. <http://www.globalsecurity.org/wmd/systems/w88.htm>
- Globalsecurity.org (2014e): B61. In: Weapons of Mass Destruction. <http://www.globalsecurity.org/wmd/systems/b61.htm>
- Globalsecurity.org (2014f): *B83 Modern Strategic Bomb*. In: Weapons of Mass Destruction. <http://www.globalsecurity.org/wmd/systems/b83.htm>
- Globalsecurity.org (2014g): W80. In: Weapons of Mass Destruction. <http://www.globalsecurity.org/wmd/systems/b83.htm>
- Globalsecurity.org (2014h): RS-24/SS-29/Yars-M. In: Weapons of Mass Destruction.

<http://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/rs-24.htm>

Globalsecurity.org (2014i): *3M14 Bulava (Mace)/SS-N-30/SS-NX-32*. In: Weapons of Mass Destruction.

<http://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/3m14.htm>

Huth, P. K. & Allee, T. L. (2002): *The Democratic Peace and Territorial Conflict in the Twentieth Century*. Cambridge University Press.

International Monetary Fund (2004): *World Economic Outlook October 2014: Legacies, Clouds, Uncertainties*. International Monetary Fund, Washington, DC

Jackson, G. & Fray, K. (2014): *Datawatch: A New G7*. Financial Times Ltd.

<http://blogs.ft.com/ftdata/2014/10/08/datawatch-a-new-g7/>

Kennan, G. (1946): *Telegram to James Byrnes*. In: Ideological Foundations of the Cold War, Harry S. Truman Library and Museum, Independence, MO.

https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/6-6.pdf

Konkov, A. & Nikoghosyan, H. (2014): *Global Problems for Global Governance: Valdai Discussion Group Grantees Report*. Valdai Discussion Club, Moscow.

Krepon, M. (2004): *The Stability-Instability Paradox: Misperception and Escalation Control in South Asia*. In: Krepon, M. & Jones, R. W. & Haider, Z. (ed.): *Escalation Control and the Nuclear Option in South Asia*. The Henry L. Stimson Center, p.1-24.

Levy, J. S. (2008): *Deterrence and Coercive Diplomacy: The Contributions of Alexander George*. In: *Political Psychology*, Vol. 29, No. 4. p.537-552.

Mearsheimer, J. M. (2014): *Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin*. In: *Foreign Affairs*, September-October 2014.

<http://www.foreignaffairs.com/articles/141769/john-j-mearsheimer/why-the-ukraine-crisis-is-the-vests-fault>

Medvedev, D. (2009): *Go Russia!* In: *Speeches and Transcripts of the President of Russia*. Presidential Press and Information Office of Russia. <http://eng.kremlin.ru/transcripts/298>

Missilethreat.com (2014): *Kh-101/102*. In: *Cruise Missiles*. <http://missilethreat.com/missiles/kh-101-102/>

Nalebuff, B. (1988): *Minimal Nuclear Deterrence*. In: *Journal of Conflict Resolution* Vol. 32 No. 3, p.411-425

NASA (2014a): *International Space Station. Off the Earth, For the Earth*. National Aeronautics and Space Administration, Washington D.C. <http://www.nasa.gov/iss>

- NASA (2014b): *Strategy, Budget and Performance*. National Aeronautics and Space Administration, Washington D.C. <http://www.nasa.gov/news/budget>
- Nemeth, L. A. (2009): *The Use of Pauses in Coercion: An Examination in Theory*. School of Advanced Military Studies, U.S. Army Command and General Staff College, Kansas.
- Patrick, S. (2010): *Global Governance Reform: An American View of U.S. Leadership*. In: Policy Analysis Brief, February 2010, The Stanley Foundation.
- Podvig, P. (ed.) (2001): *Russian Strategic Nuclear Forces. A Book by the Center for Arms Control, Energy and Environmental Studies at the Moscow Institute of Physics and Technology & the Security Studies Program at the Massachusetts Institute of Technology*. MIT Press, Cambridge.
- Podvig, P. (ed.) (2014a): *Strategic Rocket Forces, Strategic Rocket Forces Units, Missile Systems*. In: Russian Strategic Nuclear Forces. <http://russianforces.org/missiles/>
- Podvig, P. (ed.) (2014b): *Strategic Fleet, Submarine Bases, Strategic Submarines, Sea-launched Ballistic Missiles*. In: Russian Strategic Nuclear Forces. <http://russianforces.org/navy/>
- Podvig, P. (ed.) (2014c): *Strategic Aviation, Strategic Aviation Units, Strategic Bombers, Cruise Missiles*. In: Russian Strategic Nuclear Forces. <http://russianforces.org/aviation/>
- Putin, V. (2002): *Address by the President of the Russian Federation*. In: NATO: NATO – Russia Council: Rome Summit 2002. NATO Office of Information and Press. p.17-18.
- Quackenbush, S. L. (2010): *General Deterrence and International Conflict: Testing Perfect Deterrence Theory*. In: International Transactions, 36: 60-85. Taylor & Francis Group.
- Reuters (2014): *Ukraine and Russia to Dominate Agenda at G20 Brisbane Summit*. The Moscow Times. <http://www.themoscowtimes.com/news/article/ukraine-and-russia-to-dominate-agenda-at-g20-brisbane-summit/511167.html>
- Schröder, G. (2002): *Address by the Chancellor of the Federal Republic of Germany*. In: NATO: NATO – Russia Council: Rome Summit 2002. NATO Office of Information and Press. p.29.
- TASS (2014a): *Claims about Russia's isolation are not worth even discussions – Lavrov*. ITAR-TASS News Agency. <http://tass.ru/en/russia/761132>
- TASS (2014b): *Serious meetings needed to settle situation around Ukraine – Gorbachev*. ITAR-TASS News Agency. <http://tass.ru/en/russia/769544>
- TASS (2014c): *Putin endorses updated version of Russia's military doctrine*. ITAR-TASS News Agency. <http://tass.ru/en/russia/769463>

The Irish Times (2014): *Putin leaves G20 early, promises to work to end Ukraine crisis*. The Irish Times. <http://www.irishtimes.com/news/politics/putin-leaves-g20-early-promises-to-work-to-end-ukraine-crisis-1.2002854>

The Russian Government (2014): *In Conversation with Dmitry Medvedev: Interview with five television channels*. The Russian Government. <http://government.ru/en/news/16036/>

U.S. Air Force (2014a): *LGM-30G Minuteman III*. In: U.S. Air Force Fact Sheets. <http://www.af.mil/AboutUs/FactSheets/Display/tabid/224/Article/104466/lgm-30g-minuteman-iii.aspx>

U.S. Air Force (2014b): *B-52 Stratofortress*. In: U.S. Air Force Fact Sheets. <http://www.af.mil/AboutUs/FactSheets/Display/tabid/224/Article/104465/b-52-stratofortress.aspx>

U.S. Air Force (2014c): *AGM-86B/C/D Missiles*. In: U.S. Air Force Fact Sheets. <http://www.af.mil/AboutUs/FactSheets/Display/tabid/224/Article/104612/agm-86bcd-missiles.aspx>

U.S. Air Force (2014d): *B-2 Spirit*. In: U.S. Air Force Fact Sheets. <http://www.af.mil/AboutUs/FactSheets/Display/tabid/224/Article/104482/b-2-spirit.aspx>

U.S. Department of Defense (2010): *Ballistic Missile Defense Review Report*. US Department of Defense, Washington, D.C.

U.S. Department of Defense (2014): *Fact Sheet on U.S. Nuclear Force Structure under the New START Treaty*. American Forces Press Service. <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=122007>

U.S. Department of State (2011): *Treaty between the United States of America and the Russian Federation on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms*. <http://www.state.gov/documents/organization/140035.pdf>

Villafranca, A. & Villa, M. (2014): *Reforming the Global Economic Governance: „Public Goods” and the Role of Russia*. Valdai Discussion Club, Moscow

Wolfsthal, J.B, Lewis, J. & Quint, M. (2014): *The Trillion Dollar Nuclear Triad*. James Martin Center for Nonproliferation Studies, Monterrey CA.

Az internetes hivatkozások 2015. január 6. napján érvényesek.